

Faktory ovlivňující volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků SŠ

Soňa Koutňáková

Bakalářská práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Ing. Soňa Koutňáková**
Osobní číslo: **H19503**
Studijní program: **B0111A190011 Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Faktory ovlivňující volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků SŠ**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti vzdělávací a profesní dráhy žáků SŠ a kariérového poradenství na středních školách.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3.
- KNOTOVÁ, Dana, 2014. Školní poradenství. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4502-2.
- LACINOVÁ, Lenka, Stanislav JEŽEK a Petr MACEK, ed., 2016. Cesty do dospělosti: psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-8400-1.
- PATTON, Wendy a Mary MCMAHON, 2015. Kariérový rozvoj a systémová teorie: propojení mezi teorií a praxí. Praha: Cenrum Euroguidance, Dům zahraniční spolupráce. ISBN 978-80-88153-04-7.
- PÝCHOVÁ, Silvie et al., 2020. Kariérové poradenství na každý pád. Praha: Wolters Kluwer. Řízení školy. ISBN 978-80-7598-604-7.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **26. ledna 2022**

Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 26. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně .....

5.4.2022

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na kariérové rozhodování žáků v posledním ročníku jejich středoškolského studia. V teoretické části jsou vymezena teoretická východiska z oblasti vzdělávací a profesní dráhy žáků středních škol a kariérového poradenství na středních školách. Praktická část se zabývá výzkumem v dané oblasti a jeho výsledky. Cílem bylo zjistit, jak vybrané faktory ovlivňují volbu další vzdělávací a profesní dráhy budoucích absolventů. Vyhodnocení výzkumu probíhalo na základě dotazníkového šetření u 1105 respondentů z 19 středních škol ve Zlínském kraji. Výsledky ukazují míru vlivu jednotlivých faktorů na kariérové rozhodování žáků za celý výzkumný soubor a také ve srovnání dle kategorie vzdělání a pohlaví.

Klíčová slova: vzdělávací a profesní dráha, nezaměstnanost absolventů, kariérové poradenství, kariérové rozhodování, trh práce, preference aspektů práce

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with a topic of career decision-making of secondary school students in their last year. There are theoretical frameworks of education and professional career of students and secondary school career counselling define in the theoretical part. The practical side of this thesis inquire the research of above topic and its results. The purpose of this thesis was to find out, how chosen factors affect students in their choice of educational and professional career. Research evaluation was done with the 1105 respondents from 19 secondary schools within Zlín region. The results indicate the extent of the factors impact on the vocational decision-making of the research file as well as a comparison of education and gender.

Keywords: educational and professional career, graduate unemployment, career counselling, career decision-making, labour market, work aspects preferences

Děkuji vedoucímu práce doc. Mgr. Jakobovi Hladíkovi, Ph.D. za odborné vedení, připomínky i cenné rady při zpracování bakalářské práce. Dále děkuji všem výchovným poradcům a žákům středních škol, kteří se s ochotou účastnili výzkumného šetření. Velké poděkování patří i mé rodině a přátelům za podporu, kterou mi po celou dobu poskytovali.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

„Najít správný směr, mezi opatrností a odvahou je to největší umění“.

Tomáš Baťa

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VZDĚLÁVACÍ A PROFESNÍ DRÁHA	12
1.1 PŘECHOD DO DOSPĚLOSTI.....	12
1.2 STUDIJNÍ A PROFESNÍ SCÉNÁŘE PO UKONČENÍ STŘEDNÍ ŠKOLY	14
2 KARIÉROVÉ PORADENSTVÍ NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH.....	17
2.1 PRÁVNÍ A INSTITUCIONÁLNÍ RÁMEC PORADENSKÉHO SYSTÉMU	18
2.2 PŮSOBENÍ KARIÉROVÝCH PORADCŮ	20
3 VYBRANÉ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VOLBU VZDĚLÁVACÍ A PROFESNÍ DRÁHY	23
3.1 PLÁNY A STUDIJNÍ VÝSLEDKY	24
3.2 SOCIÁLNÍ OKOLÍ	26
3.3 PREFERENCE ASPEKTŮ PRÁCE.....	27
3.4 ORIENTACE NA TRHU PRÁCE.....	30
II PRAKTICKÁ ČÁST	33
4 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	34
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	34
4.2 CÍLE VÝZKUMU	36
4.3 METODA SBĚRU DAT	36
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	37
5 VÝSLEDKY	40
6 DISKUSE	52
ZÁVĚR	60
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	62
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	66
SEZNAM GRAFŮ	67
SEZNAM OBRÁZKŮ	68
SEZNAM TABULEK.....	69
SEZNAM PŘÍLOH.....	70

ÚVOD

Volba vzdělávací a profesní dráhy je významným životním milníkem každého jedince. Nejčastěji se s takovou volbou setkáváme u žáků v závěru jejich základního, středního nebo terciálního studia. V teoretické a praktické rovině je nejvíce pozornosti věnováno především žákům základních škol, kteří se prvně profesně orientují a vybírají si střední školu a obor studia pro pokračování ve své vzdělávací dráze. V našem výzkumu se zaměřujeme na jinou cílovou skupinu, konkrétně na žáky středních škol, jež v průběhu studia také zvažují možnosti svého budoucího profesního směřování. Ne všichni mají ale stejné plány a záměry. Žáci se v podstatě rozhodují, zdali budou pokračovat dále ve studiu anebo udělají pomyslný „první krok“ na cestě k zaměstnání, a vydají se na svou profesní dráhu. Období po střední škole je tak časem otevřených možností. Přejít mezi vzděláním a profesním uplatněním představuje zásadní životní fázi, je výrazem ekonomického osamostatnění mladého člověka a jeho zařazením na pracovní trh. Přestože tato volba není aktem nevratným, jakákoliv revize či změna původního rozhodnutí je spojena s vynaložením značného úsilí. Zvolená vzdělávací a profesní dráha velkou mírou ovlivňuje možnost žáků pokračovat v dalším vzdělávání, jejich budoucí úspěšnost na trhu práce a nepochybně i jejich sociální postavení na společenském žebříčku. Tato volba spoluurčuje nejenom individuální životní trajektorie žáků, ale může představovat i potencionální riziko vyloučení v rovině ekonomické, individuální, sociální nebo skupinové.

Předpokládáme, že rozhodování o dalším studiu či profesi je důležitým krokem v životní cestě žáků, který nelze provést ze dne na den, ale jde o dlouhodobější proces rozhodování, jež může být ovlivněn celou řadou faktorů. Z těchto důvodů považujeme za podstatné realizovat výzkumné šetření zaměřené na vybrané faktory ovlivňující volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků SŠ. Touto problematikou se zabývá řada odborníků na kariérové poradenství a je také předmětem zájmů výzkumných pracovníků v pedagogické a sociální sféře. Významným subjektem působící v této oblasti je Národní ústav pro vzdělávání, jehož agendu od ledna 2020 převzal Národní pedagogický institut ČR. Pod jeho záštitou jsou každoročně zpracovávány odborné reporty a analýzy zaměřené na aktuální i dlouhodobé trendy týkající se přechodu absolventů škol na trh práce nebo do dalšího vzdělávání.

Teoretická část práce je rozdělena do tří kapitol. První část se věnuje základnímu vymezení vzdělávací a profesní dráhy a přechodu žáků do terciálního vzdělávání nebo na trh práce. Druhá část popisuje poskytování kariérového poradenství na středních školách, a dále se věnuje právnímu a institucionálnímu rámci poradenského systému. Závěr teoretické části se

orientuje na vybrané faktory ovlivňující volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků středních škol. Část praktická přináší postup a výsledky kvantitativního výzkumu zaměřeného na zjištění vlivu vybraných faktorů na volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků SŠ.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VZDĚLÁVACÍ A PROFESNÍ DRÁHA

V životní dráze každého jedince má podle Svobodové (2015) důležité místo jak vzdělávací, tak profesní dráha. Vzdělávací dráha je Průchou, Walterovou a Marešem (2013) definována jako průchod jedince institucí formálního vzdělávání během jeho života, přičemž vzdělávací dráhy jsou dle nich určovány jak vlastní volbou jedince, tak sociokulturními faktory. Na vzdělávací dráhu navazuje profesní dráha. Tu autoři vymezují jako objektivní průběh konkrétně vykonávaných profesních činností během života člověka, tedy určitý sled jeho povolání.

Bakalářská práce je zaměřena na volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků středních škol na konci jejich studia. Z tohoto důvodu se dále v textu zabýváme jedinci ve věku 17-21 let ve spojitosti s jejich kariérovým rozhodováním.

Střední vzdělávání se v České republice uskutečňuje v tzv. oborech vzdělání, jejichž soustavu stanovuje vláda nařízením č. 211/2010 Sb. o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání. V soustavě jsou všechny obory systematicky tříděny podle svého kódu do kategorií vzdělání a do skupin. Kategorie vzdělání určují stupeň vzdělání získaným absolvováním daného oboru. Skupiny sdružují obory podle vzdělávacího obsahu, který souvisí s budoucím pracovním uplatněním. Pro každý obor vzdělání je vydán rámcový vzdělávací program, který vymezuje povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání, a je závazný pro tvorbu školních vzdělávacích programů na jednotlivých školách, hodnocení výsledků vzdělávání i pro tvorbu a posuzování učebnic (Rámcové vzdělávací programy, ©2013–2022). Podle Chamoutové et al. (2020) specifikum především středního odborného vzdělávání v ČR spočívá v tom, že žáky připravuje, jak pro pokračování v terciálním vzdělávání, tak pro přímý vstup na trh práce, do jejich prvního zaměstnání, tedy na začátek pomyslného světa dospělosti.

1.1 Přejchod do dospělosti

Jednotliví autoři se mírně liší ve vymezení věkového přechodu z období dospívání (adolescence) do dospělosti. Tato problematika je stále frekventovaným tématem sociologických a psychologických výzkumů. Dle Lacinové, Ježka a Macka (2016) může nabývat mnoha podob se značně odlišnou délkou. Věk plnoletosti se však nezměnil, a tak je tu najednou poměrně dlouhé období, kdy je každý mladý člověk dospělým, ale ne každý se vždy tak cítí a chová. Svobodová (2015) považuje za nejpracovanější koncepci M. H. Eriksona, který toto období označuje termínem pozdního dospívání. Vývojovými úkoly

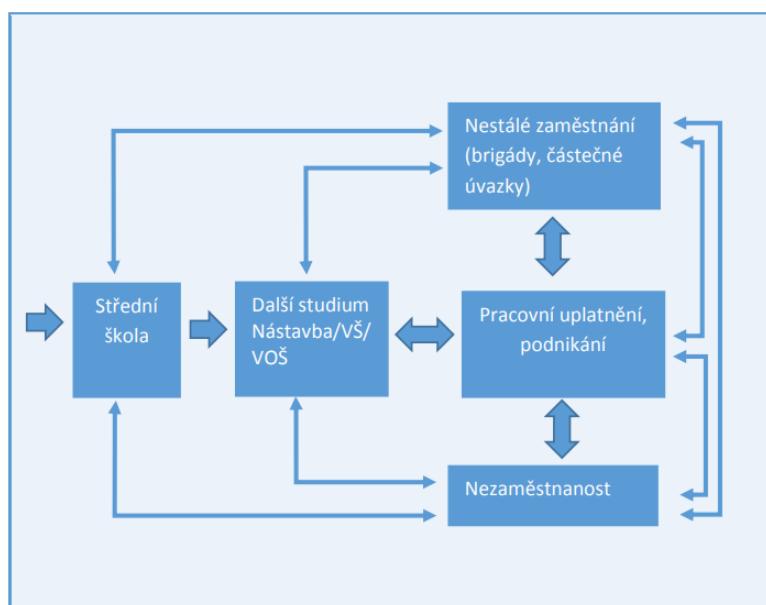
tohoto období je získání postupné nezávislosti na rodičích, identita sexuálních rolí, hledání hodnot a životní filozofie, zvnitřnění morálky, volba povolání a vytváření osobních vztahů. Krejčová (2011) obecně dospívání a absolvování střední školy chápe jako klíčový moment, jímž se adolescence ukončuje a nastupuje období dospělosti. Generaci „dvacátníků“ bylo přisouzeno mnoho nových atributů. Sociologové mluví zejména o generaci Y (v poslední době o tzv. *millenials*), v psychologii se v posledních desetiletích rozšířil koncept tzv. *emerging adulthood* (v českém překladu nejčastěji vynořující se dospělost). Takové období je charakteristické výraznou variabilitou, a to jak na úrovni populační, tak na úrovni individuální (Lacinová, Ježek a Macek, 2016). Milová (2016) označuje toto období jako první část mladé dospělosti, kdy dochází k velkým proměnám a výzvám v psychosociálních oblastech. Pro začátek mladé dospělosti je typické první vstupování a postupné navykání dospělým sociálním rolím. Sociální trajektorie se začínají odlišovat pod vlivem různých forem vzdělání, typů zaměstnání a také partnerských a rodinných vztahů. Dle Sokola (2016) je takové období charakterizováno primárně snahou postavit se na vlastní nohy, omezit závislost na druhých, prosadit se a uplatnit. Odlišný pohled předkládají odborníci kariérového poradenství, kteří toto období charakterizují v souvislosti s objevujícími se problémy uplatnění jedinců na trhu práce. Vendel (2008) popisuje přechod od adolescence k dospělosti jako období, které je doprovázeno obavami, nedostatkem pracovních zkušeností, omezeným množstvím kariérových informací, nerealistickými aspiracemi a pochybnosti o sobě. Dle něj je častým problémem také nerozhodnost při volbě povolání. S tímto názorem souhlasí Vosmik [2018], podle něhož mezi mladými lidmi můžeme v posledních letech vysledovat trend neochoty rozhodovat se a volit, dále vůbec rozhodnutí odkládat na pozdější dobu. Z tohoto hlediska se zdá, že mladí lidé pomalu dospívají. Stává se běžnou normou být ještě ve 30 letech teenager, který neví, co se životem.

Pro lepší pochopení rozhodovacího procesu je nutné zdůrazňovat fakt, že v tomto věkovém období s charakteristikami vynořující se dospělosti mladí lidé čelí řadě životních změn a změn v sociálních rolích, které mají významný vliv na jejich další život (Lacinová, Ježek a Macek, 2016). Podle Vágnerové (2015) je právě volba směřující k budoucí profesi v životě jedince velmi důležitým rozhodnutím. Z profesní role vyplývá budoucí sociální pozice jedince, společenská prestiž a převažující životní styl, obvykle spojený s preferencí určitých hodnot, zájmů a směřování. V přístupu ke své profesní budoucnosti se mohou mladí lidé ale lišit, například tím, že jednotlivým oblastem svého života přiřadí různý stupeň důležitosti (Lacinová, Ježek a Macek, 2016). Sak a Saková (2004) jsou toho názoru, že

s postupem profesní přípravy a sociálním zráním se ve složce profesní kompetence vyhraňují názory a profesní dráha jedince. Centrálním pojmem přístupu k volbě povolání, budoucí profese je dle Vendela (2008) tzv. kariérní zralost. Ta poukazuje na připravenost jedince uskutečňovat informované, věku přiměřené kariérové rozhodnutí. Je tedy v podstatě měřítkem připravenosti uskutečnit volbu povolání na základě postojů ke kariérovému rozhodování a vědomostí o něm.

1.2 Studijní a profesní scénáře po ukončení střední školy

Jak popisuje Svobodová (2015), to, jak se žák rozhodne není bezmyšlenkovitým rozhodnutím, ale jedná se o promyšlené dlouhodobé rozhodování. Žák se již během svého studia profesně orientuje. Explicitně řečeno, prochází procesem, který mu pomáhá rozhodnout se při výběru dalšího vzdělávání nebo zvolit vhodnou profesi, a podporuje tak jeho následné zařazení na trh práce. Obecně je známo, že existuje výrazný pravděpodobnostní trend. Čím vyšší úroveň vzdělávání lidé dosahují, tím jsou i jejich šance pro pracovní uplatnění vyšší a tím nižší je pravděpodobnost, že se stanou nezaměstnanými. Tento trend má zřejmě univerzální charakter, neboť je potvrzován z mnoha zemí (Průcha, 2015).

Obrázek 1 Schéma přechodového procesu

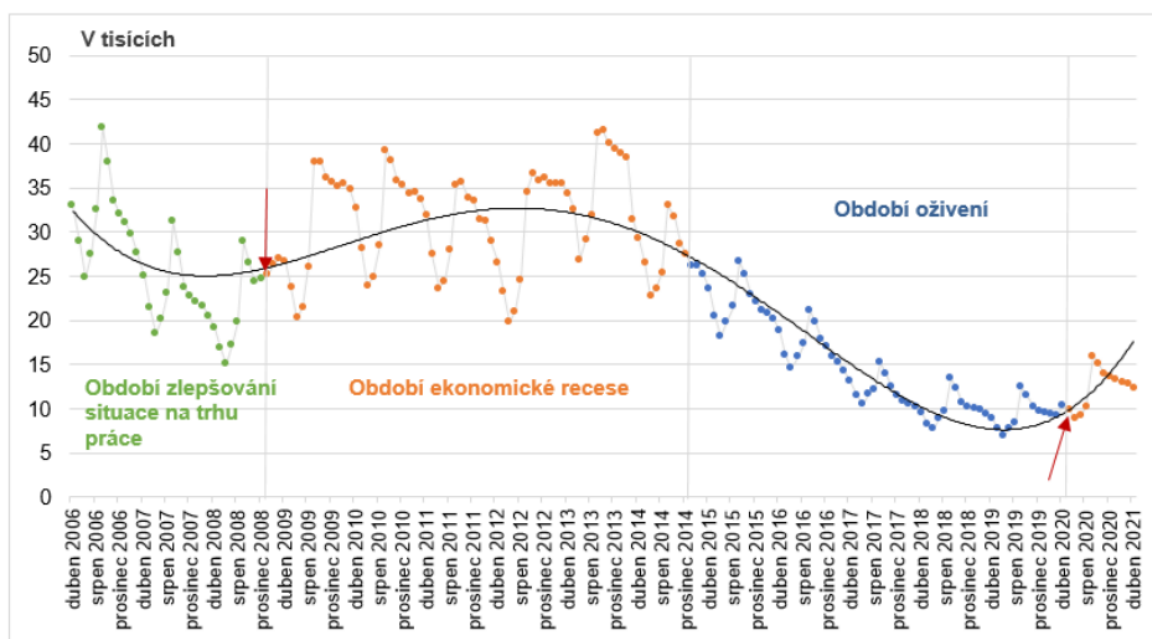
Zdroj: (Trhlíková, 2017)

Na jedné straně platí, že obor zvolený na střední škole je do určité míry určující pro další vzdělávací dráhu, na straně druhé, přechod do terciálního vzdělávání představuje pro absolventy jednu z vhodných příležitostí ke korekci profesní dráhy, případně rozšíření

profesního portfolia pro uplatnění na trhu práce (Chamoutová et al., 2020). Období po střední škole je tak časem otevřených možností, v němž dochází ke konfrontaci vlastních představ o sobě samém s reálným světem a přijetím profesní role (Lacinová, Ježek a Macek, 2016). Obrázek 1 zobrazuje schéma možných přechodových momentů v souvislosti s další vzdělávací a profesní dráhou jedinců po absolvování střední školy. Dle Trhlíkové (2017) existuje několik obousměrných cest, které žáci před ukončením školy zvažují a poté realizují. Jednou z možností je **pokračování ve studiu**, respektive přechod do nástavbového studia, na vyšší odbornou školu, vysokou školu nebo i studium na střední škole, ale s jiným oborovým zaměřením. Další možností je přechod ze školy na trh práce, tedy **zahájení pracovní kariéry**. Současným trendem přechodu absolventů na trh práce je dle Chamoutové et al. (2020) stále výraznější prodlužování procesu rozhodování a časté **prolínání pracovních a studijních aktivit**. K podobnému závěru došli ve svém výzkumu i Lacinová, Ježek a Macek (2016), dle nichž již jednoznačně neplatí, že škola a práce tvoří dvě striktně oddělené nebo na sebe časově navazující životní etapy. Daleko častěji lze pozorovat, že se tyto dvě důležité oblasti života mladých lidí prolínají, doplňují a jsou spíše vzájemně propojené. Řada odborníků na kariérové poradenství upozorňuje na **riziko** možné **nezaměstnanosti**, kterému se jedinec, v našem případě žák střední školy, vystavuje výběrem nevhodného studia nebo povolání (Mezera, 2008; Pýchová et al., 2020; Vendel, 2008). Absolventi škol jsou globálně z hlediska ohrožení nezaměstnaností obvykle považováni za rizikovou skupinu, která je charakteristická zejména minimálními pracovními zkušenostmi a chybějícími pracovními návyky (Vojtěch, Novotná a Zahradníčková, 2021).

Počty nezaměstnaných absolventů a mladistvých vykazuje Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) ve svých měsíčních statistikách nezaměstnanosti. Pro potřeby statistického sledování je na základě dohody mezi Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a MPSV od 1. 1. 2004 používána definice absolventa jako uchazeče o zaměstnání evidovaného na úřadu práce ČR (ÚP) podle jeho místa trvalého bydliště k určitému datu, a u kterého doba od úspěšného ukončení jeho studia nepřesáhla 2 roky (Absolventi škol a mladiství, 2004). V České republice je celková míra nezaměstnanosti nejnižší v rámci členských států Evropské unie (EU) už od roku 2016 a podobně je na tom i míra nezaměstnanosti 15- 29letých (Chamoutová et al. 2020). K 28. 2. 2022 úřad práce ČR evidoval celkem 11 625 nezaměstnaných absolventů a mladistvých. Strukturálně se jedná o cca 4 % ze všech uchazečů o zaměstnání v evidenci ÚP (Strukturovaný počet uchazečů, 2022). Možnosti přechodu na trh práce a získání perspektivního zaměstnání velmi výrazně

dle Trhlíkové (2017) závisí na ekonomickém růstu a na tom, zda mají firmy o absolventy zájem. Dlouhodobý cyklus počtu nezaměstnaných absolventů škol koresponduje s celkovou ekonomickou situací. Počet absolventů, kteří jsou v září evidováni na pracovištích ÚP, je rok od roku nižší a dosahuje historicky minimálních hodnot. Vojtěch, Novotná a Zahradníčková (2021) ve své publikaci zaměřené na nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním upozorňují na velmi pravděpodobné zvýšení rizikovitosti nezaměstnanosti absolventů v dalších letech. Opírají se přitom především o statistická data z minulých let (Obrázek 2) a avizovaný nástup ekonomické krize, posílený situací koronavirové epidemie, který dle nich povede k propouštění zaměstnanců, omezení náborové politiky a tím snížení možností uplatnění absolventů škol vstupujících na trh práce.

Obrázek 2 Vývoj počtu nezaměstnaných absolventů škol a mladistvých

Zdroj: (Vojtěch, Novotná a Zahradníčková, 2021)

Současně se po roce 2023 očekává i postupné zvyšování počtu vycházejících absolventů středních škol téměř ve všech kategoriích vzdělání, což je ovlivněno především demografickým vývojem (Chamoutová et al. 2020). Právě z pohledu rizika nezaměstnanosti je dle Mezery (2008) důležité, aby žáci prováděli svou volbu vzdělávací a profesní dráhy zodpovědně, tedy informovaným a promyšleným způsobem v souladu s vývojem a požadavky trhu práce. K tomu, aby se žáci mohli zodpovědně rozhodnout, jak naloží se svým budoucím životem, jak se budou profesně orientovat, je připravuje škola v rámci tzv. kariérového poradenství.

2 KARIÉROVÉ PORADENSTVÍ NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

Kariérové poradenství je profesionální obor lidské činnosti, který vznikl přibližně před sto lety v USA. Za zakladatele kariérového poradenství je považován Frank Parsons, americký profesor a sociální reformátor (Vendel, 2008; Pýchová et al., 2020). Jedná se o dynamický obor, který má pomáhat především jednotlivci při rozhodování o jeho vzdělávací a profesní dráze v co nejširším kontextu jeho životní pozice. Musí tak neustále reflektovat proměny současné společnosti s jejími požadavky na profesní uplatnění lidí a následně tyto požadavky aplikovat do poradenské činnosti (Vosmik, [2018]). Kariérové poradenství může být v praxi označováno různými termíny. Například Vendel (2008) o kariérovém poradenství mluví jako o kariérním poradenství, Svobodová (2015) zase využívá termín profesní poradenství. Definiuje jej jako pomáhající poradenskou práci, která je interdisciplinárním oborem psychologie, sociologie, pedagogiky, andragogiky, řízení lidských zdrojů, mentorování a koučování. Výsledkem takového poradenství je profesní orientace klienta, která je formována jeho dlouhodobým profesním doprovázením ve vzdělávání a volbě povolání.

Teorie kariérního poradenství

Současná literatura jako celek odráží mnohostrannost a nejednotnost konceptu kariérového poradenství, jeho vývoje. U řady autorů můžeme najít shodu v tom, že se jedná o oblast dynamickou a stále procházející změnami (Patton a McMahon, 2015; Pýchová et al., 2020; Vendel, 2008; Vosmik, [2018]). V průběhu staleté existence kariérového poradenství byla vypracována řada teorií, které se zaměřovaly na obsah volby kariéry, jako jsou například charakteristiky jedince a pracoviště, známé jako teorie rysů a faktorů F. Parsonse. Vývoj těchto teorií následně vedl ke vzniku teorií shody mezi jedincem a prostředím. V návaznosti na ně byly navrženy teorie, které kladly větší důraz na jednotlivé fáze a na proces kariérového vývoje nazývané vývojové teorie (Patton a McMahon, 2015). Vendel (2008) ve své publikaci *Kariérní poradenství*, mimo teorii rysů a faktorů F. Parsonse, která je považována za základ teoretického rámce v oblasti volby povolání, konkretizuje další významné teorie (teorii životních stadií D. Supera, teorii sociálního učení J. Krumboltze). Dále věnuje pozornost strukturálním teoriím kariérního vývoje. Za přínos v oblasti kariérového poradenství považuje teorii typů osobnosti a pracovního prostředí J. Hollanda nebo teorii osobnostního vývoje a klasifikační systém zaměstnání A. Roeové.

Zatímco teoretické práce publikované v osmdesátých a devadesátých letech se zaměřovaly především na obsah a proces, včetně jejich vzájemné interakce a na úlohu poznávání v procesu, tak v poslední době se dle Patton a McMahon (2015) odborníci soustřeďují na konstruktivistické vlivy v kariérové teorii. Jejich cílem je integrace kariérových teorií a nalezení tak metateoretického rámce, který by umožňoval využít přínos všech teorií v této oblasti. Toho se snaží dosáhnout pomocí *systemové teorie*, která byla navržena jako potenciální obecný rámec pro kariérové teorie. Patton a McMahon (2015) zašly ještě dál a vytvořily tzv. rámec systemové teorie (RST). Její význam tkví především ve schopnosti zaměřit se na jedince a budování jeho kariéry a zastřešit rozličné teorie jedním rámcem. Autorky jsou přesvědčeny, že tento rámec může pomoci k vytvoření nového modelu vztahů mezi stávajícími teoriemi a praxí a dosáhnout tak konceptuální shody. Velký důraz kladou na působení škol v kariérovém poradenství. Dle nich školy existují jako subsystém systému vzájemně provázaných vlivů na každého jednotlivého žáka a mají tak důležitý kontextuální vliv na kariérový rozvoj každého jedince.

2.1 Právní a institucionální rámec poradenského systému

Kariérové poradenství na středních školách je prováděno dle vyhlášky č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Na základě této vyhlášky je škola povinna zpracovávat a uskutečňovat program poradenských služeb školy, který zahrnuje popis a vymezení rozsahu činností poradenských pracovníků a kontakty na ně. Tato vyhláška je prováděcím právním předpisem k zákonu č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). V rámci školy je kariérové poradenství zajišťováno *školským poradenským pracovištěm* (ŠPP) a *školskými poradenskými zařízeními* (pedagogicko-psychologická poradna PPP a speciálně pedagogické centrum SPC), (Vyhláška č. 72/2005 Sb.).

Dle Ehlové (2016) a Knotové (2014) je kariérové poradenství důležitou součástí výchovného poradenství. Pod pojmem výchovné poradenství přitom rozumí organizovanou soustavu speciálních poradenských služeb ŠPP, kterou uskutečňuje pedagogický pracovník školy, který kromě své pedagogické činnosti zastává zároveň roli výchovného poradce. Standartní činnosti výchovného poradce stanovuje Příloha č. 3 k vyhlášce 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Prvním bodem v poskytování poradenských činností je právě kariérové poradenství a poradenská pomoc při rozhodování o další vzdělávací a profesní cestě žáků. Součástí činnosti výchovného poradce

v této oblasti je i metodická a informační pomoc pedagogickým pracovníkům školy v otázkách kariérového rozhodování žáků (Vyhláška č. 72/2005 Sb.). Pedagogicko-psychologické poradny (PPP), Speciálně pedagogická centra (SPC) poskytují kariérové poradenství na žádost žáků, jejich zákonných zástupců, škol nebo školských zařízení. Poradenství probíhá nejčastěji formou studijně profesního poradenství, tedy skupinovým šetřením profi-orientace a individuálními konzultacemi (Vosmik, [2018]). Odborné kariérové poradenství může být žákům poskytováno i *mimo školská zařízení*. Dle Ehlové (2016) takovými subjekty mohou být informační poradenská střediska (IPS) pro změnu povolání, která vznikla jako integrální součást poradenství na úřadech práce již v polovině 90. let minulého století. Autorka nepochybuje o jejich významné preventivní roli v oblasti zaměstnanosti. Spolupráci škol a informačních středisek vnímá jako jeden z jednoznačných trendů, bez něhož kariérové poradenství nikdy nebude opravdu kariérovým poradenstvím. IPS provádí individuální a skupinové poradenství pro žáky všech škol a další zájemce z řad veřejnosti související s volbou povolání a jejich následným uplatněním v praxi. Organizují „burzy škol“, jejichž smyslem je získání co nejvíce informací vztahující se k budoucímu pracovnímu uplatnění od zástupců středních škol a zaměstnavatelů (lidí z praxe) v daném regionu a okolí. Pro budoucí absolventy středních škol pořádají besedy a individuální poradenství spojené s poradenskou a informační činností v oblasti pracovních příležitostí, posouzení osobnostních předpokladů, schopností a dovedností, volbou povolání a přípravou na budoucí povolání (Informační a poradenská střediska Úřadu práce ČR (IPS), 2020). Jejich činnost je prováděna dle zákona č. 435/2004 Sb., Zákon o zaměstnanosti. Bezplatné poradenství může žákům poskytnout i *Centrum kariérového poradenství* při Národním pedagogickém institutu (NPI). Jeho cílem je nejen poskytování individuálního kariérového poradenství žákům a veřejnosti, ale také systematické rozvíjení kompetencí školních kariérových poradců prostřednictvím akreditovaných vzdělávacích programů (Centrum kariérového poradenství, c2011-2022).

Z dostupné literatury vyplývá, že žáci mají během svého studia na střední škole přístup k odbornému kariérovému poradenství, přičemž povinnost poskytování poradenství ve škole je legislativně ukotvena. Cílem kariérového poradenství ve školství by ale dle Ehlové (2016) nemělo být nahrazování nebo suplování již institucionalizovaných služeb, především těch fungujících v resortu zaměstnanosti. Na druhou stranu kariérové poradenství v sobě obsahuje jak složku profesní, tak složku vzdělávací. Není tedy možné jej realizovat výlučně na půdě institucí služeb zaměstnanosti ani výlučně na půdě institucí resortu školství. Školský

poradenský systém by měl vytvářet podmínky pro budování a rozvoj funkčních vazeb s těmito poradenskými složkami.

2.2 Působení kariérových poradců

Pedagogický pracovník má nejen možnost účastnit se dalšího vzdělávání, ale dle zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících má po dobu výkonu své pedagogické činnosti povinnost účastnit se dalšího vzdělávání, kterým si obnovuje, udržuje a doplňuje kvalifikaci. Dle Pýchové et al. (2020) školní kariérový poradce v dnešní době potřebuje mít především praktické znalosti a dovednosti. Měl by se umět orientovat v široké nabídce informací o pracovním trhu, znát specifika regionálního i globálního trhu práce, sledovat trendy krátkodobého i dlouhodobého vývoje trhu práce, zajímat se o možnosti dalšího vzdělávání, ovládat techniky individuálního a skupinového poradenství, plánovat a koordinovat aktivity kariérové poradenství v rámci školy, umět rozvíjet u žáků schopnost reflektovat osobní zkušenosti a spolupracovat s dalšími klíčovými osobami uvnitř i vně školy. Sám by měl být schopen pracovat na vlastním seberozvoji, reflektovat své vlastní zkušenosti a být empatický, respektující a trpělivý.

S uvedeným koresponduje kvalifikační standart profesní kvalifikace Kariérového poradce pro vzdělávací a profesní dráhu. Ten mimo uvedené praktické znalosti a dovednosti požaduje pro získání této odborné způsobilosti prokázání i hlubších teoretických znalostí, konkrétně orientaci v teorii a metodách kariérového poradenství (Kariérový poradce pro vzdělávací a profesní dráhu, 2015). S tímto požadavkem souhlasí i Vendel (2008). Dle něj, ten, kdo poskytuje poradenské služby, by měl především znát to nejužitečnější z teorií volby povolání a umět tyto znalosti aplikovat v praxi. Informace o teoriích by měly být doplněny o tzv. pomáhající dovednosti. Poradce by měl vyjadřovat respekt ke druhé osobě, být upřímný a v kongruenci, tedy, aby se tón hlasu poradce, řeč těla a jeho vyjadřování shodovaly. Patton a McMahon (2015) předpokládají, že kariéroví odborníci z praxe musí mít stále širší povědomí o ekonomických, sociologických a politických otázkách, které mají dopad na kariérové rozhodování jedinců. Dle Pýchové et al. (2020) kariérové poradenství na školách není jen výhradně práce kariérového (či výchovného) poradce, ale týká se všech pedagogických pracovníků. Témata kariérového poradenství by měla v ideálním případě plynule navazovat na témata ze základní školy a ta dále rozvíjet. Autorky tato témata rozdělují do dvou základních sfér. První sférou jsou činnosti směřující k rozvíjení osobnostního vnímání žáků, druhou je samotné vnímání a pochopení světa práce.

Vosmik ([2018]) navíc zmiňuje ještě třetí sféru, a to vztahy – péče o druhé. Zdůvodňuje to tak, že i při rozhodování o budoucí vzdělávací a profesní dráze nelze uvažovat o jedinci bez sítě vztahů (s rodiči, sourozenci, příbuznými, přáteli, spolužáky, partnery), které ho spoluvytvářejí. Obsah vzdělávání v těchto sférách je součástí rámcových vzdělávacích programů (RVP) pro střední vzdělávání, na jejichž základě gymnázia i střední školy vytvořily školní vzdělávací plány. Nepostradatelnou součástí systému všeobecného vzdělávání žáka a jeho přípravy na další vzdělávání a vstup do profesních vztahů je v těchto RVP označován termínem vzdělávací oblast Člověk a svět práce. Cílem tohoto průřezového tématu je vybavit žáka praktickými dovednostmi a informacemi pro jeho budoucí pracovní život tak, aby byl schopen efektivně reagovat na dynamický rozvoj na trhu práce a měnící se požadavky na pracovníky. Uskutečňování tohoto cíle předpokládá:

- Vést žáka k osobní odpovědnosti za vlastní život;
- naučit žáka formulovat své profesní cíle podle svých potřeb a schopností;
- motivovat žáka k celoživotnímu učení pro udržení konkurenceschopnosti na trhu práce a pro aktivní osobní i profesní rozvoj;
- seznámit žáka s globalizovaným světem práce a rozvojem pracovních příležitostí;
- naučit žáka vyhledávat v relevantních informačních zdrojích a kriticky posuzovat informace o profesních příležitostech a možnostech dalšího vzdělávání;
- naučit žáka efektivní sebeprezentaci při jednání s potenciálními zaměstnavateli;
- seznámit žáka se základními aspekty pracovního vztahu, právy a povinnostmi zaměstnanců a zaměstnavatelů i aspekty soukromého podnikání, včetně klíčových právních předpisů;
- představit žákům služby kariérového poradenství a služby zaměstnanosti (Rámcové vzdělávací programy, ©2013–2022).

Dle Knotové (2014) výchovní poradci nebo učitelé vzdělávací oblasti Člověk a svět práce obvykle kariérové informace třídí, zpřístupňují a předávají je žákům podle jejich aktuálních potřeb. Krejčová (2011) obsah v RVP související s kariérovým vývojem shrnuje do tzv. klíčových kompetencí jako souboru předpokladů pro profesní uplatnění, které zahrnují výčet různorodých znalostí, schopností a dovedností, jejichž rozvoj je nutný pro uplatnění absolventů škol v každodenním životě. Velký význam přikládá především měkkým

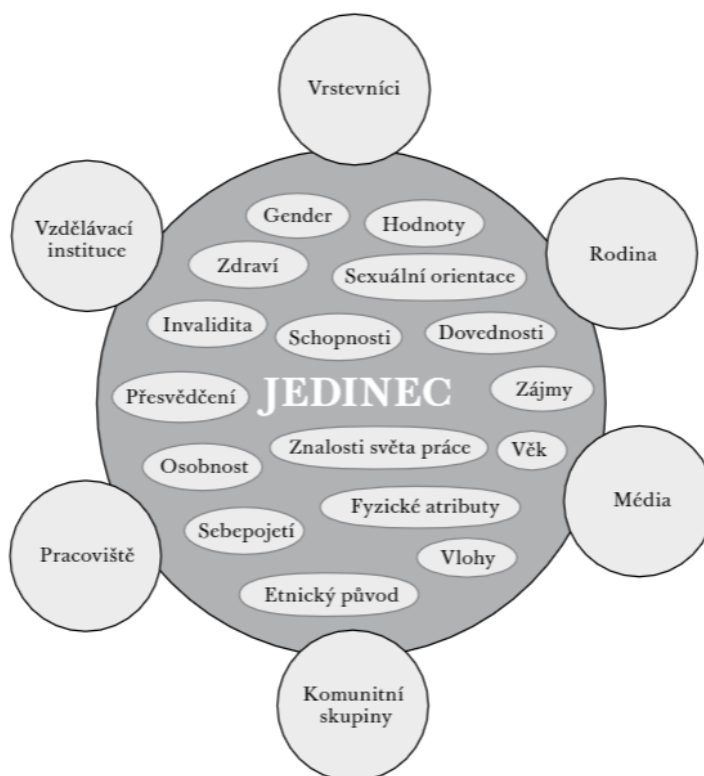
sociálním dovednostem (*softskills*) potřebných pro adaptaci na současné proměnlivé životní i pracovní podmínky.

Limity kariérového poradenství

Dle Mezery (2008) poradenské služby ve školách věnují kariérovému poradenství velmi málo času. Na mnohých školách je problémem i nedostatečná kvalita kariérového poradenství. Buď úplně chybí, nebo se omezuje na pomoc s vyplňováním přihlášek a administrativní úkony. Jen velmi málo škol personálně odděluje výchovné a kariérové poradenství. Dle Knotové (2014) jde především o časovou náročnost poradenské práce, kdy podmínky pro práci výchovných poradců často neodpovídají vykonávaným standartním činnostem, které jim nařizuje legislativa. Svobodová (2015) vidí problém nejen v nedostatku času, ale i v nevyhovující profesní způsobilosti výchovných poradců v oblasti kariérového poradenství a rozvoje. Východiskem pro zajištění souladu mezi profesní způsobilostí výchovných poradců k poradenské intervenci a jejich subjektivní kvalifikací má být dle ní úkolem dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Ani Vosmik ([2018]) nevnímá kariérové poradenství v českém vzdělávacím systému jako efektivní. Dle něj se potýká se s celou řadou problémů. Od nedostatku poradenských pracovníků, jejich nedostatečné kompetence, obecně nevyužívání poradenských služeb, přes problém mizivého času a prostoru, kterého se kariérovému poradenství ve školách dostává, až po chybějící reflexi potřeb současné společnosti. To způsobuje, že se kariérové poradenství nedokáže přizpůsobit rychle se měnícím společenským podmínkám, a tím může docházet ke zvýšení rizika nesprávné volby studijní a profesní dráhy, která se negativně odráží v profesní orientaci žáků.

3 VYBRANÉ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VOLBU VZDĚLÁVACÍ A PROFESNÍ DRÁHY

Zaměříme-li se přímo na volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků středních škol, je třeba si stanovit konkrétní faktory, které mají dle kariérových odborníků vliv právě na tento druh rozhodování. Jádrem takového rozhodování je, zda žáci mají již představu o svém budoucím profesním uplatnění a ví, kam budou směřovat jejich další kroky, a především kdo, co, a jak žáky ovlivňuje v jejich volbě? Dle Patton a McMahon (2015) jsou klíčovými prvky: samotný jedinec, prostředí kolem něj a jejich vzájemná interakce a změna. Obrázek 3 představuje jedince a kolem něj všechny relevantní faktory, které dle autorek mohou v různé míře působit na jeho volbu vzdělávací a profesní dráhy.

Obrázek 3 Faktory ovlivňující volbu vzdělávací a profesní dráhy

Zdroj: (Patton a McMahon, 2015)

Při kariérovém rozhodování byla role jedince tradičně ústředním bodem a je tomu tak i dnes. Současné teorie se pokoušejí vysvětlit rozdílné kariérové chování jedince a volby z poněkud odlišných pozic, každá z nich k němu přistupuje jiným způsobem. Některé teorie zdůrazňují význam určitých individuálních rysů, jako jsou hodnoty, osobnost či zájmy. Velká pozornost je věnována sebepojetí coby organizačnímu konceptu různých teorií. Z hlediska systémové

teorie je jedinec sám o sobě systémem a faktory kolem něj představují jeho subsystemy (Obrázek 3). Ty jsou vlastní všem jedincům, nicméně se u každého jedince liší (Patton a McMahon, 2015). Faktory, coby činiteli, mající vliv na rozhodování jedinců při volbě studia či profesního zaměření se zabývají i Vendel (2008) a Mezera (2008). Tito autoři vymezují základní faktory vztahující se především k osobnosti, jež dle nich hrají nejdůležitější roli ve volbě vzdělávací a profesní dráhy každého jedince. Jsou to schopnosti, výkonnost, zájmy, hodnoty a osobnostní vlastnosti. Dle Mezery (2008) největší rozdíly mezi mladými lidmi nejsou ani tak v jejich schopnostech, jako spíše ve studijních předpokladech, návycích, sociální zralosti, a především v oblasti zájmů.

3.1 Plány a studijní výsledky

Jedním z charakteristických znaků přechodu na trh práce v současnosti je skutečnost, že neprobíhá jednorázově, ale stává se pozvolnějším a komplikovanějším procesem. Žáci a absolventi v průběhu přechodového procesu kombinují různé formy pracovní a studijní aktivity, při neúspěchu se pokouší o studium opakovaně, případně po krátkém období svého působení na trhu práce vstupují zpátky do studia. V nepříznivé ekonomické situaci pak někteří žáci dávají přednost strategii oddálení vstupu na trh práce a volí raději další studium, které vnímají jako zvýšení šancí na pracovní uplatnění. V současné době se tak stále častěji setkáváme s trendem, kdy se přechod absolventů do zaměstnání rozvolňuje a stává se dlouhodobějším a méně přehledným procesem (Trhlíková, 2015; Trhlíková, 2017). Podle Vendela (2008) je problémem především nerozhodnost jedince. Otázkou je, zdali jde o neochotu se zavazovat či neschopnost se zodpovědně rozhodnout. Zdali je nerozhodnost přímo v osobnosti jedince nebo je způsobena sociálním prostředím, ve kterém se pohybuje. I dle Chamoutové et al. (2020) je u žáků SŠ stále výraznější prodlužování procesu kariérového rozhodování a časté prolínání pracovních a studijních aktivit, což má obecně jak pozitivní, tak i negativní dopady. Na jedné straně může docházet k vítané synergii mezi teoretickými a praktickými poznatky, na straně druhé může vést pracovní aktivita v průběhu studia k prodlužování doby studia anebo naopak k jeho předčasnému ukončení.

Dle výzkumu Lacinové, Ježka a Macka (2016) je u mladých dospělých *častá pasivita a nerozhodnost* spojená s kariérovým rozhodováním, *prodlužování doby studia* a také *opakované změny studijního oboru*. Stále více středoškoláků pokračuje ve studiu na vyšších odborných školách nebo vysokých školách. Anýžová a Večerník (2019) upozorňují, že v souvislosti s obrovskou expanzí terciálního vzdělávání v posledních několika desetiletích

se v ČR potýkáme s „převzdělaností“. Ta se tak stává již několik let v odborném i politickém diskursu častým objektem zájmu a obav.

Jedním z nejdůležitějších faktorů úspěchu jak pro pokračování ve vzdělávací dráze, tak i při přechodu na trh práce je odborná připravenost, a to zejména v té oblasti, které se chce jedinec po absolvování školy věnovat (Trhlíková, 2017). Skutečnost, zda absolventi středních škol po ukončení studia zahájí pracovní dráhu ve vystudovaném oboru, závisí na řadě faktorů. Podstatný je především samotný zájem absolventa uplatnit se ve vystudovaném oboru, ekonomická situace, poptávka zaměstnavatelů v místě bydliště, nabízené finanční a pracovní podmínky apod. Svoji roli hraje i možnost získat zaměstnání prostřednictvím sociálních vazeb a kontaktů (Chamoutová et al., 2020). V zásadě více než čtvrtina z absolventů středních škol, kteří chtějí dále studovat, má zájem pokračovat ve vzdělávání v jiném oboru, než jaký studovali na střední škole. Pokračování v terciálním vzdělávání nebo nástavbovém studiu je pro ně tak jednou z možností, jak částečně nebo úplně změnit původní profesní směřování (Trhlíková, 2015). V kariérovém rozhodování žáků hraje i významnější roli komplex omezujících faktorů, jako je i horší školní prospěch. Ten je dle Vendela (2008) častým ukazatelem výkonnosti a pedagogové na školách ho používají jako prediktor budoucích výkonů žáka, jako ukazatel jeho schopností. Vendel (2008) upozorňuje ale i na existenci rozdílných hodnot školního prospěchu jako ukazatele schopností u žáků z odlišných škol, respektive různých regionů. Učení může probíhat přirozeně, nevědomky nebo cílevědomě, ale také vědomě, řízeně. To, jak se učíme, jak k učení přistupujeme, je záležitostí individuální, a tak přístup k učení žáků nemusí být shodný s danou podobou výuky ve škole. Úroveň a chuť učit se velmi negativně ovlivňuje atmosféra a klima školy a školní třídy. Příčinou školního neúspěchu je samozřejmě i žák sám (Knotová, 2014).

Podle Průchy (2015) se opomíjí role osobnostních faktorů jedinců: vlastního úsilí se vzdělávat, píle a přičinlivosti a také motivace k získávání vyššího vzdělání, a naopak se přeceňuje vliv faktorů rodinného prostředí na vzdělávací dráhy mladých lidí. Krejčová (2011) předpokládá, že studenti gymnázií kladou větší důraz na svůj školní prospěch, a to především z důvodu, že středoškolské studium pokládají za důležitou formu přípravy na budoucí terciální vzdělávání a svoji profesi. Naopak někteří studenti středních odborných škol si v průběhu studia začínají uvědomovat, že volba oboru nebyla zcela adekvátní a jejich motivace ke školní práci a získání lepších studijních výsledků je tímto ovlivněna. *„Ukazuje se tak, že vztah mezi vzděláváním a trhem práce je poměrně komplikovaný a vícevrstevný a výsledné uplatnění absolventů v oboru závisí nejen na vztahu*

k oboru a získaných kompetencích, ale i na řadě dalších faktorů souvisejících s trhem práce, poptávkou zaměstnavatelů, platovým ohodnocením i pracovními podmínkami a absolventi v tomto procesu hrají aktivní roli“ (Chamoutová et al., 2020, str. 80).

3.2 Sociální okolí

Jedinec jako systém však nežije v izolaci, ale je spíše součástí mnohem většího systému. Dle Patton a McMahon (2015) koexistuje se širokým kontextuálním systémem, jenž se skládá z menších subsystémů. *„Výběr kariéry není objektivním procesem a nedochází k němu ve vakuu; je složité provázán se systémy, rodinným, sociálním, národním a globálním, ve kterých se jedinci pohybují a ve kterých funguje proces kariérového rozvoje.“* (Patton a McMahon, 2015 str. 304). Průcha (2015) na základě provedeného dotazníkového šetření považuje za zajímavou míru v profesním rozhodování žáků jejich autonomii. Žáci končící střední odbornou školu či střední odborné učiliště připisují sami sobě vysokou míru autonomie v rozhodování o své další vzdělávací/profesní dráze, zároveň ale sdělují, že jsou při této volbě silně ovlivněni svými rodiči a při rozhodování se řídí jejich radami. K podobným závěrům došli i další výzkumní pracovníci. Dle Trhlíkové (2017) rodiče hrají při výběru oboru, školy, úrovně vzdělání a poté pracovního uplatnění poměrně významnou roli, ať už se jedná o přímé nebo nepřímé ovlivňování dítěte, jeho aspirací, zájmů. Výsledky výzkumu Šťastnové a Drahoňovské (2012) také ukazují na důležitost sociálního prostředí, přičemž největší vliv přisuzují rodině. Je tedy nezpochybnitelné, že rodinné prostředí, výchova a přístup rodičů hraje významnou roli v konečném rozhodovacím procesu. Podle Krause (2008) je v tomto ohledu podstatná především socializačně výchovná funkce rodiny a s tím spojená příprava dětí na vstup do praktického života. Prodlužuje se doba, kdy vedle sebe žijí i tři generace, a proto vzrůstá i dosah socializačního působení rodičů a prarodičů na děti a mládež v užší i širší rodině. Smysl výchovy a vzdělávání dle Sokola (2016) spočívá tedy v tom, že každého mladého člověka je třeba poměrně dlouho vést, dotvářet a přivykat k tomu, co ho za pár let čeká, aby se dokázal postavit na vlastní nohy. Dle výzkumu Lacinové, Ježka a Macka (2016), *Cesty do dospělosti*, ústřední roli v procesu kariérového rozhodování hraje především rodičovská opora. Nejvýznamnější je role matky. Nezanedbatelnou úlohu hrají také vrstevníci, kteří, dle tohoto výzkumu mají na rozhodování vyšší vliv než otcové. Kraus (2008) poukazuje na to, že v mládí se význam vrstevnických skupin zvětšuje. Z osobnostní nevyhraněnosti pak často vyplývá silná konformita, která v těchto skupinách vládne a jež se týká všech stránek jejich života. Krejčová (2011) za hlavní

zdroje, které mají poskytovat sociální oporu žákům v nejen v profesním rozhodování, považuje rodinu a vrstevnickou skupinu, ale i školu, především učitele a výchovné poradce. Ovlivnit žáky v jejich rozhodování mohou i dle Mezery (2008) lidé z praxe, odborníci, kteří jsou schopni předat žákům část svých praktických znalostí a zkušeností, ale stejně tak i životních omylů. Jsou schopni říct podstatné výhody a nevýhody právě jejich povolání a významněji tak ovlivnit profesní rozhodování žáků daleko více než rodiče a jiné subjekty z jejich sociálního okolí. Vliv sociálního okolí se v životě mladého člověka nepodepisuje jen na jeho konkrétním rozhodnutí ohledně výběru školy či práce, ale kvalita vztahů, v nich se nachází, působí i na jeho kariérní vývoj (Lacinové, Ježek a Macek, 2016). Mezera (2008) upozorňuje na možné problémy, jež mohou nastat, pokud si žáci zvolí studium či dokonce povolání pod vlivem někoho jiného, nebo dokonce svých vlastních, ale dost nereálných představ, které neodpovídají jejich osobním zájmům, schopnostem a dovednostem. Tyto problémy pak vedou k předčasnému ukončení studia či nespokojenosti v zaměstnání a časté fluktuaci z jednoho pracovního místa na druhé.

Internacionalizace světa práce, resp. tolik citovaná globalizace způsobuje, že stále více lidí neomezuje svůj profesní akční rádius pouze na svou vlast, ale rozšiřuje ho po celém kontinentu i mimo něj (Vendel, 2008). Dle Saka a Sakové (2004) byla v minulosti pro českou společnost charakteristická malá ochota migrovat za prací. V moderních společnostech je běžné, že lidé se za prací stěhují nebo dojíždějí. Současná mládež s dojížděním za zaměstnáním víceméně počítá. Tento fakt dokládá proměnu české společnosti, která byla v této otázce značně konzervativní. Během devadesátých let došlo k výraznému posunu v chotě za prací dojíždět.

3.3 Preference aspektů práce

Svobodová (2015) předpokládá, že k rozhodování v profesní kariéře potřebují jedinci jistou svobodu volby a potřebu seberealizačního uspokojení při výkonu vlastní profese. Pro mladé lidi je mimořádně důležité, aby práce naplňovala jejich vlastní představy. Rozhodování často vyžaduje kompromisy mezi představami a reálnými možnostmi (Lacinová, Ježek a Macek, 2016). Dle Mezery (2008) je úspěšná volba povolání v kontextu s představami ovlivněna podmínkami, které dále rozděluje do tří základních skupin. Do první skupiny řadí především předpoklady pro výkon různých pracovních činností, tedy **vědomostí**, **dovedností** a **schopností** jedince. Druhou skupinu tvoří motivy, tedy **zájmy** a **hodnoty**. Do třetí skupiny pak patří náhoda nebo štěstí, popřípadě dle matematiků pravděpodobnost.

Pokud si člověk vybírá svou profesi, aniž by poznal své přirozené schopnosti, je velmi pravděpodobné, že skončí v zaměstnání, které ho nebude naplňovat a přinese mu nudu a frustraci. Pro praktické vyhodnocení předpokladů uchazečů pro výkon jednotlivých povolání se osvědčil souhrn následujících druhů speciálních schopností: řídicí, technické, schopnost matematického myšlení, prostorová představivost, jazykové schopnosti, administrativní, sociální, umělecké, schopnost vědeckého myšlení (Vendel, 2008). Lacinová, Ježek a Macek (2016) předpokládá, že pokud má člověk jasnou představu o tom, kým je, jaké má schopnosti a dovednosti, bude i jeho sebehodnocení vyšší než u člověka, který se sám v sobě nevyzná. Z výsledků jimi realizovaného projektu usuzují, že to, jestli je mladý člověk více přesvědčen o tom, že sám sebe zná, hraje ve vývoji představ o budoucí kariéře významnější roli než jeho přesvědčení o tom, zda je obecně dobrý, lepší nebo horší člověk. Dle Mezery (2008) životní i pracovní spokojenost jedince závisí právě především na stupni, v jakém může ve svém zaměstnání nalézt uplatnění svých schopností, osobnostních vlastností, zájmů a potřeb s možností seberealizace. S jeho názorem souhlasí Vágnerová (2015), jenž volbu povolání chápe jako výběr určité životní dráhy, v níž se odráží i charakteristické rysy sebepjetí jedince. Vendel (2008) předpokládá, že část žáků neprojevuje své schopnosti kvůli nedostatečné motivaci k učení. Ta se však může zvýšit, když si žák vybere studium v souladu se svými zájmy. Zájmy člověka, jak ukázalo několik výzkumů, rozhodují nejen o povolání, které chce člověk vykonávat, ale i o spokojenosti v něm.

Zájmy jsou konstantně motivačně postojové zaměření osobnosti jedince ke specifickým oblastem. To, co klienta při pracovní činnosti baví, představuje tzv. motivační kotvu. Zájmy jsou nonkognitivní proměnnou, tvoří významnou součást motivační struktury osobnosti a vznikají v činnosti na základě potřeb, vloh, schopností citových vztahů a vhodných podmínek prostředí (Svobodová, 2015). Se změnou prostředí se totiž velmi často mění nejen naše zájmy, ale tak trochu i naše chování a životní hodnoty, které uznáváme (Mezera, 2008).

Dle Patton a McMahon (2015) jedinci vyhledávají taková pracovní prostředí, která jsou v souladu s jejich postoji a hodnotami a která jim umožní využít jejich schopnosti a dovednosti, takže je pravděpodobné, že lidé na podobných pracovních místech budou mít i podobné osobnostní vlastnosti. Vendel (2008) považuje osobnostní vlastnosti v oblasti pracovního uplatnění za nezávislý prediktor. Zjišťují se osobnostními dotazníky a jinými metodikami. Upozorňuje, že naučit se používat takové testy je však těžší než se naučit používat testy schopností, zájmů a hodnot, a to kvůli abstraktnosti proměnných, které jsou

měřeny. I když osobnostní vlastnosti při volbě povolání hrají svou roli, důležitost tohoto faktoru není tak velká jako důležitost zájmů.

Inventář zájmů je na místě použit, v případě, kdy jedinec nevyjádří žádnou volbu, je nerozhodný. Ty lze poznávat několikerým způsobem. Nejčastěji použitím zájmových dotazníků a inventářů, v tomto případě mluvíme o měřených zájmech. Dále z dosažených výsledků v testech, například testech vědomostí (testované zájmy), z pozorování oblíbených činností (projevené zájmy) nebo z informací, které poskytne o sobě sám jedinec (vyjádřené zájmy). Vyjádřené zájmy přitom predikují a vždy budou predikovat příští studium nebo povolání lépe (Svobodová, 2015). U volby povolání či kariérového rozhodování je jedinec často vystaven navzájem si konkurujícím motivům, jejichž vývoj lze vysledovat až ke zkušenostem z dětství. Konfliktní zájmy a hodnoty mohou vést člověka k výběru kariérové orientace, která neodpovídá jeho osobnosti (Patton a McMahon, 2015). S tím souhlasí i další autoři, jenž se zabývají volbou povolání. Například Mezera (2008) udává, že osobní preference pro vybrané profese, pracovní činnosti nejsou jen výslednicí osobnostních struktur, ale je potřeba je vnímat i jako hierarchii preferovaných profesí, které v podstatě reflektují hodnotovou orientaci žáka. Ta je všeobecně spojována s postoji a motivy, kterými se žák řídí nejen ve své činnosti, která je na hodnoty zaměřená, ale i v procesu rozhodování o volbě další profesní dráhy. Tyto hodnoty nazývá Vendel (2008) pracovními hodnotami, často i termínem preference aspektů práce. Jsou motivačním faktorem a představují to, co lidé od budoucího povolání očekávají a co jim bude dávat potěšení z práce. Jsou tedy důležitým aspektem predikce spokojenosti v zaměstnání. Dle Saka a Sakové (2004) nemá na jednání jedince vliv pouze jedna konkrétní hodnota, i když s danou konkrétní situací je spojena nejsilněji, ale strukturovaný systém více hodnot. Každá hodnota je v hodnotovém systému každého jedince modifikována pozicí ostatních hodnot. Vendel (2008) **pracovní hodnoty** rozděluje do tří skupin:

- **Vnitřní (obsahové)**, vztahující se k vlastní pracovní činnosti. Jsou to tvořivost, altruismus, práce podle zájmu, seberealizace; rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze má být založeno právě na vnitřních hodnotách každého jedince.
- **Vnější (kontextové)**, vztahující se k prospěchu z práce, respektive návratnosti výsledků z práce. Patří mezi ně dobrý plat, prestižní postavení v povolání, pohodlí. Lacinová, Ježek a Macek (2016) došli v rámci svého výzkumu k závěru, že muži kladou vyšší důraz na aspekt finanční nezávislosti než ženy;

- *Průvodní*, vztahující se k doprovodným jevům práce. Příkladem je pracovat s lidmi jako já, zachovat si nezávislost, získat dobré zaměstnání, mít dobré nadřazené atd.

3.4 Orientace na trhu práce

Dnešní mladí lidé jsou z pohledu uplatnitelnosti na trhu práce v mnohem lepší pozici, než byli jejich předchůdci v minulých letech, zvláště v době hospodářské krize v letech 2010 a 2011, kdy byla jejich situace nejobtížnější. O absolventech z let 2009 a 2010 se s jistou nadsázkou hovořilo jako o „ztracené generaci“ (mladí lidé po škole dlouhé měsíce a roky marně hledali práci, přestože byli dobře kvalifikovaní a chtěli pracovat) a pro některé členské státy EU je to dodnes tíživou realitou. V současnosti si absolventi některých oborů u nás mohou vybírat, se kterým zaměstnavatelem podepíší smlouvu (Chamoutová et al., 2020). Na druhou stranu byl trh práce v minulosti mnohem stabilnější, většina lidí setrvala u jedné profese po celý život, šlo hlavně o propojení člověka se správným povoláním, později dle předpokladů k výkonu určitého povolání jej přiřadit na správné pracovní místo (Pýchová et al., 2020). Povolání / profesi chápeme jako poměrně jasně vymezenou pracovní roli, která se do značné míry překrývá s pojmem zaměstnání. U profese však vnímáme důraz na celkovou roli, zodpovědnost a výsledky, které produkuje, a dovednosti, znalosti a schopnosti, jež její nositel musí mít. Pokud hovoříme o profesi, často hovoříme právě o dovednostech a předpokladech, které pro ni musíme získat (Vosmik [2018]). Na povolání lze proto pohlížet jednak objektivně jako na pracovní činnost, která uspokojuje základní životní potřeby jedince a jednak subjektivně jako na pracovní činnost, pro kterou byl klient připraven na základě svých schopností a dovedností (Svobodová, 2015).

Když mladí lidé stojí před tak důležitým rozhodnutím, jakým je výběr povolání, zpracovávají přitom velké množství informací o světě práce. Strategie, které při takovém rozhodování využívají, však nejsou stejné. Někdo chodí s očima doširoka otevřenými neustále připraven přijímat nové informace a své kroky na profesní cestě stále přehodnocuje a zvažuje. Jiný se zase spokojí s první volbou školy či práce a více se tím nechce zabývat nebo pro něj tato otázka není příliš důležitá. Pro mladé lidi je na počátku jejich pracovní kariéry atraktivní vyhledávání takových pracovních aktivit, které jim umožňují seberealizaci a jsou také vyjádřením jejich vlastní identity (Lacinová, Ježek a Macek, 2016). Vendel (2008) upozorňuje na fenomén moderní doby, kde svět práce se neustále mění. Roste zejména sektor informačně-komunikačních technologií. Vznikla řada nových povolání, jiná povolání téměř zanikla a mnohá povolání zásadně změnila svůj obsah. Je tedy nutností

zajímat se o aktuální pracovní náplně jednotlivých povolání a srovnávat je se svými možnostmi a představami. S tímto názorem souhlasí i jiní autoři a výzkumníci. Například podle Chamoutové et al. (2020) situace v oblasti vzdělávání a na trhu práce prochází neustálým vývojem, stejně jako potřeby zaměstnavatelů a očekávání mladých lidí. Anýžová a Večerník (2019) upozorňují v souvislosti s uplatněním na trhu práce na to, že sociální a ekonomické transformace probíhající v posledních desetiletích v podobě globalizace a rozvoje technologií urychlují tempo změn na současných trzích práce, a to i v požadavcích na dovednosti. Roste poptávka po dovednostech v oblasti zpracování informací, zejména na vysoké úrovni těchto dovedností.

Aby člověk obstál na trhu práce na prahu 21. století, musí umět na aktuální situaci reagovat. Svět je dnes velmi proměnlivý a zaměstnavatelé mají na své zaměstnance vysoké nároky. Schopnost aktivně vyhledávat a posuzovat pracovní příležitosti jsou jednou z nejčastěji zmiňovaných kariérových kompetencí potřebných pro uplatnění se na trhu práce a součástí tzv. *pracovní gramotnosti* jedince (Pýchová et al. 2020). Jednou ze známek toho, že už je člověk dospělý, bývalo dříve bezpochyby dokončení studia a nástup do práce, který představoval převzetí finanční odpovědnosti. Dle Lacinové, Ježka a Macka (2016) mladí lidé však o své práci nejenom více přemýšlí, vyhledávají si informace a konfrontují své pohledy s druhými lidmi, ale také již vnímají větší oddanost a zodpovědnost vůči této práci, tedy zvýšila se míra závazku k ní.

Pro úspěšný přechod mladých lidí ze školy na trh práce je velmi důležité, zda mají správnou kvalifikaci, odbornost, kterou trh práce potřebuje. Jako absolventi disponují totiž jen minimem pracovních zkušeností a dá se říct, že jsou tak určitým způsobem znevýhodněni oproti lidem, jenž už mají pracovní návyky a také zkušenosti (Chamoutová et al., 2020). Rozhodování o volbě studia či profese každého jedince je ovlivňováno nejen jeho zájmy a osobnostními vlastnostmi, ale stejně tak i typickými charakteristikami povolání, po kterých touží a kterému se chtějí věnovat. Profesní úspěšnost a konec konců i osobní spokojenost z práce jsou totiž založeny především na tom, do jaké míry jsme schopni dosáhnout shody mezi našimi osobnostními vlastnostmi a předpoklady na straně jedné a požadavky často velmi různorodých profesí na straně druhé (Mezera, 2008). Najít si dnes práci vyžaduje znalost situace na trhu pracovních sil čili umět realisticky rozhodovat o své volbě. Pracovní náplň mnoha zaměstnání se časem mění, mnoho povolání stejného názvu má odlišnou pracovní náplň, ve většině zaměstnání existuje velká pestrost činností. Žáci, respektive klienti musí sladit individuální schopnosti, zájmy a potřeby s potřebami na trhu pracovních

sil. Měli by se zajímat o to, jaké požadavky jsou kladeny na různé pracovní pozice, jak vypadá pracovní nabídka a poptávka v regionu, ale také jakými cestami mohou sami získávat další, aktuální informace a jak s nimi pracovat (Vendel, 2008). Podle Anýžové a Večerníka (2019), perspektiva jednoho celoživotního zaměstnání přestává být v důsledku současné sociální a ekonomické transformace urychlující tempo změn na současných trzích práce, a především v požadavcích na dovednosti, obvyklým scénářem. Pracovníci v průběhu své kariérní dráhy zpravidla procházejí několika pracovními místy. K podobným závěrům došli i Lacinová, Ježek a Macek (2016) a Pýchová et al. (2020), podle nichž se délka zaměstnání u jednoho zaměstnavatele rapidně zkracuje. Lidé stále častěji nemění jen práci (zaměstnavatele), ale i svoji celou profesi.

Při volbě vzdělávací a profesní dráhy je dle Mezery (2008) podstatné, aby jedinci v návaznosti na trh práce a pozdější pracovní uplatnění uvažovali zejména o pracovní náplni jednotlivých pracovních činností. Tedy o jednotlivých aktivitách, které je nutné v povolání vykonávat, a o znalostech a dovednostech, které jsou potřeba pro úspěch v těchto aktivitách. Na důležitost informovanosti o světě práce při volbě povolání, především zjišťování pracovních činností, které budou jedinci v praxi vykonávat se zřetelem k pracovnímu prostředí, ve kterém se budou pohybovat, včetně pracovních prostředků, které budou v práci používat, poukazuje i Svobodová (2015). Je tedy potřeba srovnávat nejen faktory vyplývající z charakteristických rysů osobnosti (zájmy, schopnosti, hodnoty, povahové vlastnosti či zdravotní stav) doplněné o kvalifikační potenciál jedince (odborné znalosti, dovednosti, dosažené vzdělání, praxe). Ale následně je potřeba zvážit i faktory vzdělávací a profesní sféry, které charakterizují samotný obsah práce (pracovní činnosti, pracovní prostředí), možnosti a podmínky uplatnění (mzda, pracovní doba, poptávka na trhu práce, společenská prestiž) a vzdělávací nabídku. Všechny tyto faktory je nutné při rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze brát v úvahu (Vendel, 2008; Mezera, 2008).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Na základě vymezených teoretických východisek je zřejmé, že žáci na konci svého středoškolského studia stojí před důležitým rozhodnutím související s jejich budoucím pracovním uplatněním. Rozhodují se, zda budou dále pokračovat v dalším vzdělávání anebo zahájí svou pracovní kariéru, popřípadě obojí dohromady. Tak i tak, v každém případě se jedná o velmi významný krok, který je posune dál v jejich životní cestě. Je tedy pochopitelné, že takový krok nelze udělat ze dne na den, ale že se jedná o dlouhodobější proces rozhodování, jež je ovlivňován celou řadou faktorů.

4.1 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Zvolená vzdělávací a profesní dráha velkou mírou ovlivňuje úspěšnost jedince na trhu práce, možnost pokračovat v terciálním vzdělávání a nepochybně i jeho sociální postavení na společenském žebříčku. Z těchto důvodů považujeme za podstatné zabývat se touto problematikou, tedy vybranými faktory ovlivňující volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků SŠ. Volbě další vzdělávací a profesní dráhy je u nás v ČR dlouhodobě věnována velká pozornost. Po prostudování literárních rešerší jsme zjistili, že v rámci této problematiky byla uskutečněna řada výzkumných šetření. Významným subjektem působící v této oblasti je Národní ústav pro vzdělávání, jehož agendu od ledna 2020 převzal Národní pedagogický institut ČR. Pod jeho záštitou jsou každoročně zpracovávány odborné reporty a analýzy zaměřené na aktuální i dlouhodobé trendy týkající se přechodu absolventů škol na trh práce nebo do dalšího vzdělávání. Zajímavý pohled na situaci absolventů založený na osobních studijních i pracovních zkušenostech a jejich hodnocení přináší publikace *Přechod absolventů středních škol na trh práce – II. etapa: – srovnání situace absolventů učebních a maturitních oborů 3 roky od ukončení střední školy* (Trhlíková, 2018). Publikace reflektuje zkušenosti absolventů z přechodu na trh práce nebo do terciálního vzdělávání tři roky od ukončení studia na střední škole a navazuje tak na první etapu longitudinálního šetření. To bylo realizováno v průběhu roku 2015 a jeho cílem bylo zmapovat situaci žáků posledních ročníků středních odborných škol a jejich výhledy do budoucnosti. V analýze výsledků se autorka zabývá především zpětným zhodnocením získaného vzdělání žáky, konkrétně faktory ovlivňující volbu oboru střední školy a spokojeností s vybraným oborem a úrovní vzdělání. Poslední oblastí, na kterou bylo šetření zaměřeno, bylo zjišťování pracovních a studijních záměrů budoucích absolventů v závěru jejich studia (Trhlíková, 2015).

Další podobný výzkum k našemu tématu byl publikován v roce 2012. Hlavním cílem provedeného výzkumu bylo zjistit, kdo a do jaké míry ovlivňuje žáky základních a středních škol při jejich volbě vzdělávací či pracovní dráhy. Současně bylo zjišťováno, kde žáci hledají informace, jak s nimi pracují a zda kariérové poradenství poskytované žákům plní očekávanou funkci (Šťastnová a Drahoňovská, 2012). Z provedených dílčích analýz došly Šťastnová a Drahoňovská (2012) k několika závěrům. Vzhledem k zaměření této práce pouze na žáky SŠ, uvádíme závěry vztahující se jen k této sledované kohortě. Z nich vyplývá, že ve volbě vzdělávací či profesní dráhy žáků SŠ působí z jejich sociálního okolí, podobně jako u žáků základních škol, především rodina, jako významný faktor ovlivňující rozhodování, nicméně největší váhu žáci přisuzují svému vlastnímu rozhodnutí. V případě, kdy žáci vyhledávají odbornou pomoc, pak se vyjma rodinu obracejí na školské instituce, tedy na výchovné poradce na školách nebo na některého z učitelů. Za pozitivní zjištění, autorky považují, že se žáci vcelku dobře orientují v tom, co je při kariérovém rozhodování důležité.

Výzkumné otázky

Pro objasnění předkládaného výzkumného problému považujeme za důležité zabývat se následujícími výzkumnými otázkami. Zajímá nás, ***jaké jsou studijní a pracovní plány žáků po ukončení střední školy***, zda již sami ví, jaký obor chtějí po ukončení SŠ studovat anebo jakou profesi vykonávat. Dále nás zajímá, ***jak sociální okolí žáků ovlivňuje jejich rozhodování***. Zda se žáci rozhodují sami za sebe anebo se nechávají ovlivnit osobami ze svého sociálního okolí. Vzhledem k hlavním poznatkům z výzkumu Šťastnové a Drahoňovské (2012), z kterých vyplývá, že se žáci při rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze spoléhají nejvíce sami na sebe, zaměřili jsme se v našem výzkumu nejen na sociální okolí žáků, ale především na samotného žáka v procesu rozhodování. Respektive nás zajímalo, ***jaký vliv na rozhodování žáků mají jejich osobní preference ve vztahu k jejich budoucímu zaměstnání***. Konkrétně jsme se zaměřili se na motivy volby, tedy na zájmy a pracovní hodnoty. V rámci studia je žákům poskytováno odborné kariérové poradenství, jak ze strany školy, tak ze strany jiných poradenských subjektů anebo přímo od lidí z praxe. Takové poradenství má být žákům oporou při jejich rozhodování o budoucí kariéře. Proto jsme považovali za důležité zajímat se o to, ***jak žáci hodnotí poskytované odborné poradenství***. Zda obdržené informace k volbě dalšího studia nebo profese považují za dostačující.

V návaznosti na kariérové poradenství a rozhodování související s trhem práce nás také zajímalo, *jak se žáci při svém rozhodování aktivně zajímají o informace z trhu práce související s jejich možným budoucím pracovním uplatněním.*

4.2 Cíle výzkumu

Na základě položených výzkumných otázek jsme si pro účely této práce stanovili následující deskriptivní cíle výzkumu.

Výzkumné cíle:

- 1) Zjistit, jaké jsou studijní a pracovní plány žáků po střední škole.
- 2) Zjistit, jak sociální okolí žáků ovlivňuje jejich rozhodování.
- 3) Zjistit, jak se na rozhodování žáků podílí jejich preference aspektů práce.
- 4) Zjistit, jak žáci hodnotí poskytnuté kariérové odborné poradenství.
- 5) Zjistit, jak se žáci při svém rozhodování aktivně zajímají o informace z trhu práce související s jejich možným budoucím pracovním uplatněním.

4.3 Metoda sběru dat

Pro výzkum jsme zvolili kvantitativní přístup s technikou anonymního dotazníkového šetření s cílem získat relevantní informace o vybraných faktorech ovlivňující volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků SŠ. Výzkumné šetření probíhalo v období od září do listopadu 2021.

Pro náš výzkum jsme si zkonstruovali vlastní dotazník (viz. Příloha I), který byl z důvodu ověření platnosti a funkčnosti podroben předvýzkumu. Ten proběhl vzhledem k dlouhodobě nepříznivé epidemiologické situaci a omezené prezenční výuce na školách, online formou. 35 žákům z našich sociálních vazeb, a kteří aktuálně navštěvovali poslední ročník střední školy, byl emailem poslán webový odkaz. Zde byl umístěn kompletní dotazník určený pro předvýzkum a respondenti jej mohli ihned vyplnit. Bylo vyplněno 23 dotazníků. Na základě analýzy získaných dat z předvýzkumu jsme provedli úpravu dotazníku, konkrétně položek 3, 5, 8, 11, 13, 15 a 18. Byly provedeny změny v pořadí položek, jejich formulace, respektive úprava a doplnění textu pro lepší srozumitelnost. Základní význam položek zůstal nezměněn.

V rámci provedeného předvýzkumu jsme odstoupili od původní myšlenky, provádět sběr dat pouze online formou. Sběr dat a jejich analýza dat je sice jednodušší, ale realizace a dohled

nad vyplněním dotazníků konkrétní cílovou skupinou a také návratnost všech dotazníků je nižší. Z tohoto důvodu jsme dále pokračovali technikou „papír a tužka“. Pro samotný výzkum jsme oslovili výchovné poradce vybraných škol. Dvě školy projevíly zájem pouze o online formu výzkumného šetření. Těmto školám byl poslán webový odkaz, kde byl pro ně připraven online dotazník. Celkem se jednalo o 65 žáků. Pro ostatní školy byly dotazníky připraveny v tištěné podobě a distribuovány osobně, popřípadě poštou přímo konkrétním výchovným poradcům. Před samotným sběrem dat byli výchovní poradci seznámeni se všemi položkami z dotazníku. U položky 11 byl ujasněn pojem Poradce ze školy, kdy výchovnými poradci bylo sděleno, že provádění kariérového poradenství na škole je především v jejich kompetenci. Ze všech škol účastnících se našeho výzkumu, pouze dvě mají obsazenou pozici jak výchovného, tak kariérového poradce. Proto v interpretaci dat budeme místo pojmu Poradce ze školy uvádět jen výchovné poradce.

Dotazník obsahuje 30 položek, rozdělených na otevřené, uzavřené a polouzavřené položky, jež odpovídají výzkumným otázkám, které jsme si stanovili výše. Posledních 19 položek bylo vytvořeno podle škály Likertova typu. Pomocí zvoleného výzkumného nástroje jsme zkoumali, jaký vliv mají vybrané faktory na rozhodování žáků SŠ o jejich dalším studiu či profesi. Výsledky jsme zaznamenávali a vyhodnocovali pomocí tabulek v programu MS Excel. Ze sesbíraných dat jsme získali absolutní a relativní četnosti potřebné pro grafickou prezentaci výsledků. Při analýze výsledků získaných v jednotlivých položkách dotazníku nás zajímalo, jaká je charakteristická střední hodnota měřené proměnné. Výzkumné otázky jsme zpracovali formou popisných statistik.

4.4 Výzkumný soubor

Základní soubor tvoří všichni žáci středních škol v České republice. Z provedeného výzkumu Šťastnové a Drahoňovské (2012) vyplývá, že žáci SŠ řeší otázku své budoucí vzdělávací a profesní dráhy nejčastěji před nástupem do posledního ročníku a v první polovině posledního ročníku. Z tohoto důvodu považujeme za opodstatněné, zaměřit se pro účely našeho výzkumu na žáky v posledních ročnících jejich studia střední školy. Šetření Šťastnové a Drahoňovské (2012) se uskutečnilo v Praze a dále v Plzeňském, Ústeckém a Moravskoslezském kraji.

My jsme se záměrně zaměřili na jiný region a výzkumné šetření jsme provedli ve Zlínském kraji, jež je součástí regionálních platforem, které mapují stav a navrhují opatření podporující vazbu mezi vzděláváním a trhem práce. Naším cílem bylo zahrnout do

výzkumného vzorku jak absolventy učebních, tak i maturitních oborů. Zlínský kraj je z dlouhodobého hlediska charakteristický stabilní nabídkou středních škol všech kategorií vzdělání a s různým oborovým zaměřením. Konkrétně v tomto kraji působí 71 škol poskytující střední vzdělávání (Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy ve Zlínském kraji za školní rok 2020/2021, 2022). Záměrným způsobem jsme z každého okresu Zlínského kraje vybrali střední školy, které jsme oslovili s žádostí o participaci na našem výzkumu. Školy byly záměrně vybrány tak, aby výběrový soubor obsahoval žáky učebních i maturitních oborů, a také, aby ve vzorku bylo zastoupeno co nejvíce respondentů různého oborového zaměření. S ohledem na druh výběru nelze výsledky zobecnit na celou populaci, ale lze vytvořit závěry a doporučení pro školy.

Oslovili jsme celkem 20 středních škol ze Zlínského kraje. Až na jednu školu, všechny projevíly zájem o účast ve výzkumu. Školám bylo přislíbeno předání dílčích výstupů za jejich žáky v grafickém provedení, což pro ně bylo velkou motivací zúčastnit se našeho výzkumného šetření. Zájem projevíly především o výstupy vztahující se k volbě vzdělávací a profesní dráhy na základě osobních preferencí žáků. Dále se zajímaly o výstupy související s aktivním vyhledáváním informací ve spojitosti s budoucím uplatněním žáků na trhu práce. Podrobný seznam škol i s počty respondentů je uveden v Příloze II.

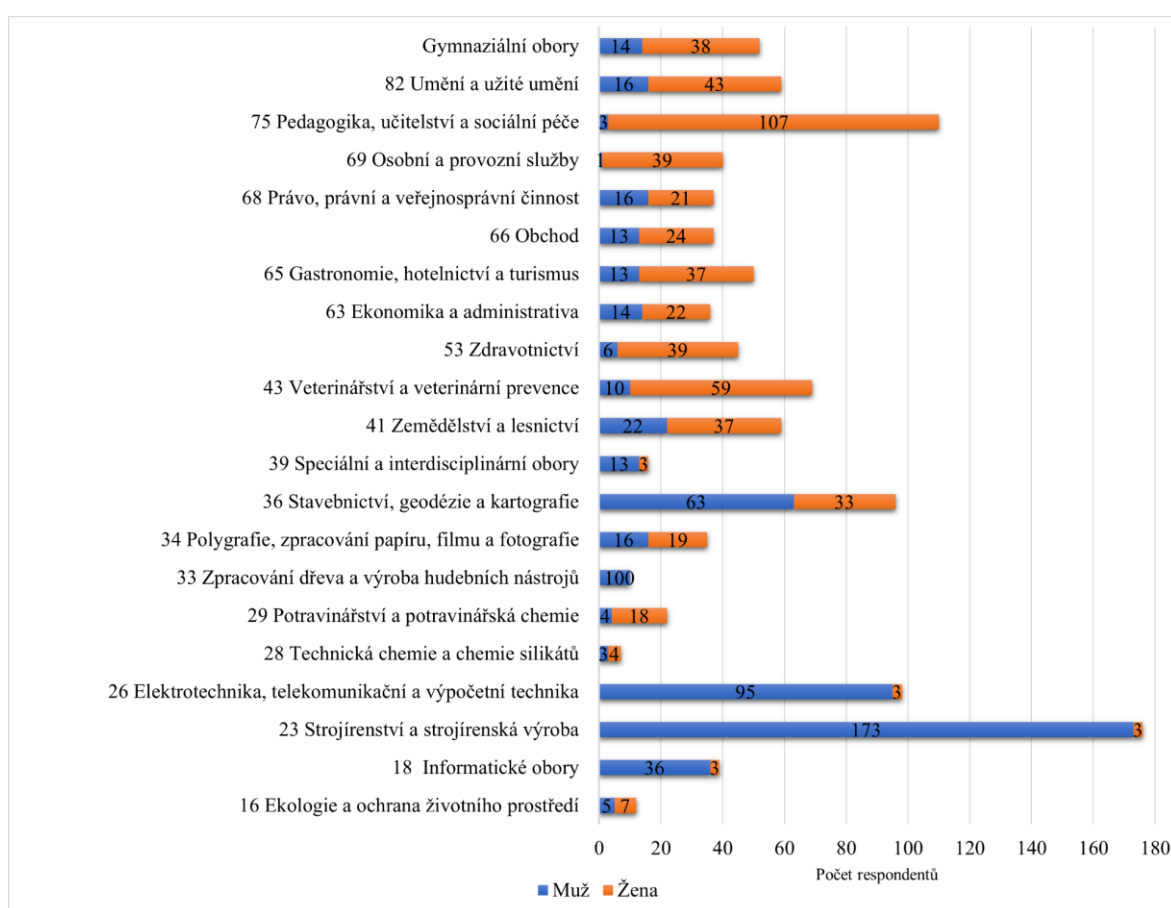
Tabulka 1 Výzkumný soubor – zastoupení podle kategorie vzdělávání a genderu

Kategorie vzdělání	Muži	Ženy	Celkem
H výuční list	224 (20 %)	110 (10 %)	334 (30 %)
M maturita bez vyučení	191 (17 %)	377 (34 %)	568 (51 %)
L výuční list a maturita	116 (10 %)	34 (3 %)	150 (13 %)
K maturita na gymnáziu	15 (1 %)	38 (3 %)	53 (4 %)
Celkem	546 (49 %)	559 (51 %)	1105 (100 %)

Výběrový soubor tvoří žáci posledních ročníků 19 škol ve Zlínském kraji. Celkem jsme získali vyplněné dotazníky od 1 121 žáků. Chráska (2016) doporučuje vyloučit z dalšího zpracování dotazníky, které nejsou vyplněny správně nebo úplně, tedy zkontrolovat získaný materiál z hlediska korektnosti. Po provedení základního třídění jsme z výzkumu vyřadili 16 dotazníků. Důvody byly následující: neúplné nebo sporné vyplnění dotazníku, odpovědi od žáků, kteří nespádají do naší cílové skupiny. Konečný počet dotazníků zařazených do našeho výzkumu je 1 105.

Zastoupení všech respondentů v jednotkovém a procentuálním vyjádření, jak podle kategorie vzdělávání, tak podle genderu je uvedeno v Tabulka 1. Z uvedených dat je patrné téměř rovnoměrné zastoupení mužů (49 %) a žen (51 %), přičemž dle kategorie vzdělání se výzkumu účastnilo nejvíce žáků studující v kategorii vzdělání M (maturita bez vyučení, 51 %). V grafu (Graf 1) je znázorněno rozdělení všech respondentů v závislosti na skupině oborů vzdělání a genderu. Nejvýraznější zastoupení mužů je v technických oborech (stavebnictví, elektrotechnika, strojírenství, speciální a interdisciplinární obor, informatika), naopak ostatní obory jsou spíše doménou žen.

Graf 1 Rozdělení výzkumného souboru podle skupiny oborů vzdělání

Výzkumného šetření se zúčastnili žáci z celkem 55 různých oborů vzdělání. Podrobný přehled všech oborů, jejich zařazení do skupin oborů vzdělání a kategorie vzdělání je uveden v Příloze III.

5 VÝSLEDKY

Jak popisujeme v předchozí kapitole, po shromáždění všech nasbíraných dotazníků, jsme provedli jejich kontrolu a vyloučili z výzkumu dotazníky, které nesplňovali námi předdefinované parametry. Dále jsme postupovali tak, že jsme se zaměřili na analýzu nasbíraných dat a jejich interpretaci. Kompletní data všech 1 105 respondentů jsme ručně přepsali do tabulky v programu Excel a podrobili je následné analýze. Dotazník obsahoval 30 položek. Pro analýzu dat bylo použito 27 položek. Položky 2., 3. a 9. byly konstruovány jako kontrolní položky.

Vzhledem k tomu, že pro nás bylo prioritní data vzájemně porovnat dle různých hledisek a provést tak podrobnou analýzu dat, pracovali jsme s více tabulkami a grafy. Pro každou tabulku jsme nastavili potřebné filtry a zjistili četnosti pro dané odpovědi. Položky 12–30 jsme vyhodnocovali jako intervalová data. U každé této položky jsme vypočítali střední hodnotu, tedy aritmetický průměr a odpovídající směrodatnou odchylku, která nás informovala o tom, jak daleko jsou v průměru jednotlivé údaje rozprostřené kolem svého aritmetického průměru.

V následujícím textu uvádíme výsledky výzkumu seskupené do pěti celků, které vedou k zodpovězení námi zadaných cílů výzkumu. Pro lepší znázornění zobrazujeme data převážně v grafickém provedení. V textu jsou znázorněny základní grafy a tabulky zpravidla za celý výzkumný soubor. Pozornost jsme věnovali podrobnější analýze i dle genderu a kategorie vzdělání. Tyto grafy a tabulky jsou součástí příloh a v textu na ně odkazujeme.

➤ *Studijní a pracovní plány po střední škole (položky 5, 6, 10)*

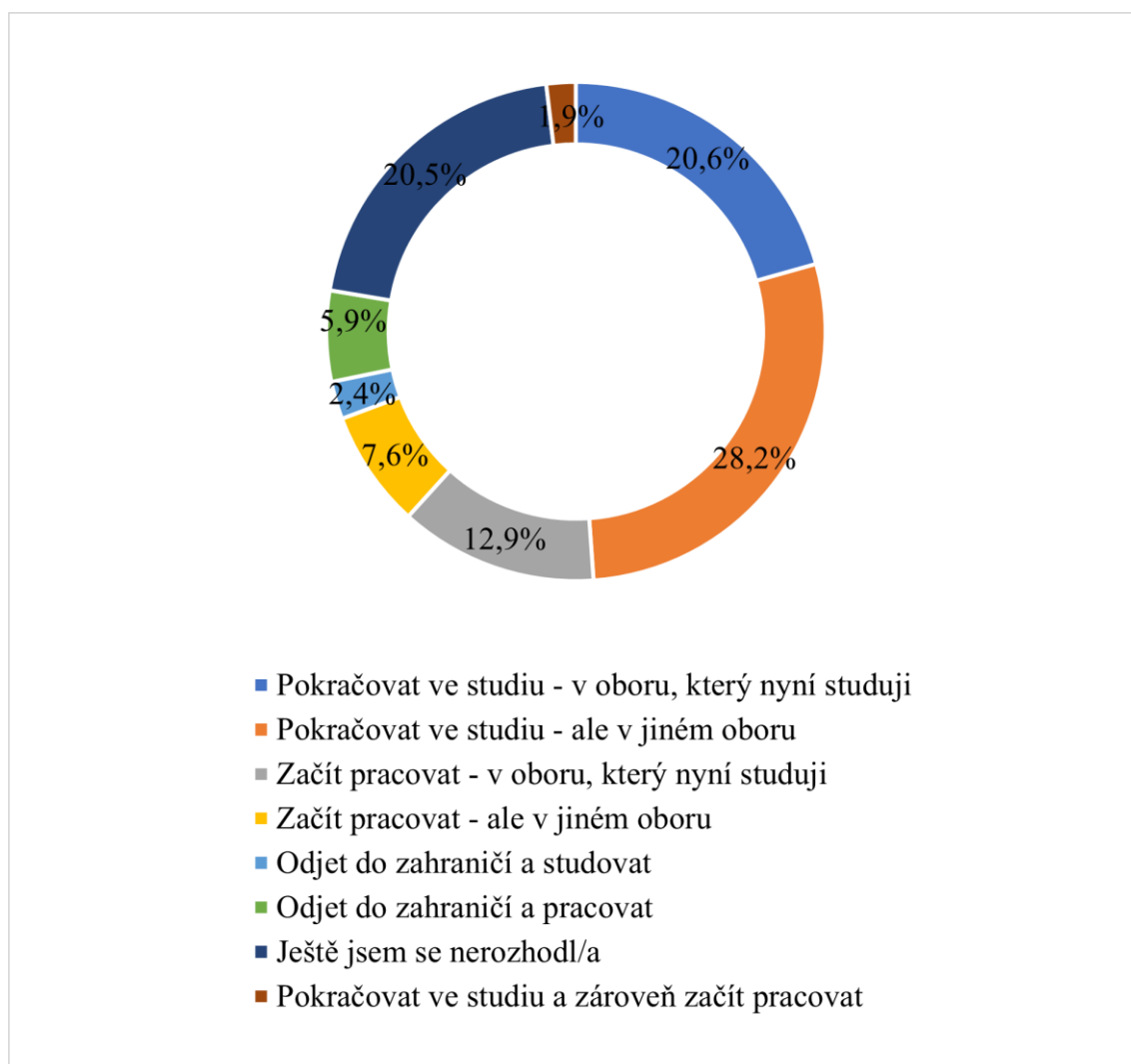
Po ukončení střední školy mají žáci nepřeborné možnosti, jak dál pokračovat ve své životní kariéře. Nás zajímalo, zda chtějí žáci po ukončení SŠ pokračovat v dalším studiu, začít pracovat, odjet do zahraničí, popřípadě skloubit více těchto možností dohromady. Také nás zajímalo, zda chtějí po absolvování SŠ zůstat v oboru, který v současnosti studují nebo uvažují o změně oboru (Položka 6).

V rámci výzkumu jsme zjistili, že poměrná většina žáků (540 žáků; 48, 8 % ze všech) chce dále pokračovat ve studiu, přičemž ale více jak polovina z nich (312 žáků) hodlá změnit obor studia. Zvýšení kvalifikace pro uplatnění v profesi, kterou chtějí v budoucnu vykonávat, potřebuje dle získaných odpovědí jen 386 žáků (35 %); (Tabulka 2). 505 respondentů

(46 %) uvedlo další vzdělávání pro výkon své budoucí profese jako nepotřebné, dalších 214 (19 %) neví, zda nějaké další vzdělání potřebuje. Naopak zahájit pracovní kariéru v ČR hodlá po střední škole 226 (20,5 %) respondentů. Více jak jedna třetina z nich z nich (84 žáků; 7,6 %) chce začít pracovat, ale v jiném oboru, než který v současnosti studují. Do zahraničí chce odjet 92 (8,3 %) dotazovaných žáků, přičemž 27 (2,4 %) chce odjet za studiem a 65 (5,9 %) za prací.

Graf 2 Studijní a pracovní plány po ukončení střední školy

V době realizace výzkumu část respondentů (226 žáků; 20,5 %) uvedla, že stále ještě neví, zda budou dále studovat nebo zahájí svou pracovní kariéru. Pro zahájení pracovní kariéry a současně pokračování ve studiu bylo v době výzkumu rozhodnuto 21 (1,9 %) ze všech dotazovaných žáků (Graf 2).

Zajímavý je pohled na vnímání vlastních studijních výsledků žáků z pohledu omezení pro pokračování v dalším studiu. V tabulce (Tabulka 2) jsou uvedeny odpovědi všech

respondentů v procentuálním vyjádření. U této položky jsme dále sečetli četnosti odpovědí rozhodně ano, spíše ano a spíše ne a rozhodně ne. Výsledkem je 71 % respondentů, kteří vnímají svůj prospěch jako neomezující v dalším studiu. Pouze 29 % ze všech si myslí, že je prospěch pro další studium limituje.

Tabulka 2 Vnímání studijního prospěchu a potřeba dalšího studia všech respondentů

5. Omezují vás vaše studijní výsledky v možnostech dalšího studia?			
Rozhodně ano (4,3 %)	Spíše ano (24,5 %)	Spíše ne (53,9 %)	Rozhodně ne (17,3 %)
Ano 318 žáků (29 %)		Ne 787 žáků (71 %)	
10. Potřebujete mít další odborné nebo VŠ vzdělání?			
Ano 386 žáků (35 %)	Ne 505 žáků (46 %)	Nevím 214 žáků (19 %)	

V příloze VI jsou znázorněny grafy k položkám 5 a 10 dle kategorie vzdělání a genderu. Z uvedených dat lze konstatovat, že muži vnímají své studijní výsledky jako omezující ve všech kategoriích vzdělání srovnatelně (H 34,4 %; L + M 30,9 %; K 33,33 %). Ženy vnímají svůj studijní prospěch jako méně omezující než muži, ale s náročností studia vzrůstá i jejich vnímání prospěchu jako omezující pro další studium (H 20,9 %, L + M 25,3 %, K 36,8 %).

K položce 10, tedy potřebnosti dalšího vzdělání pro výkon profese, kterou chtějí žáci v budoucnu vykonávat, považujeme za podstatné se na získaná data podívat i z pohledu kategorie vzdělání. Nejnižší potřebnost dalšího vzdělání pro budoucí profesi vidí žáci studující v kategorii vzdělání H, a to jak muži (11,2 %), tak ženy (15,5 %). Vyšší potřebnost dalšího vzdělání vnímají žáci kategorie vzdělání L + M (muži 24,1 %, ženy 22,1 %). Naprosto odlišně vnímají potřebnost dalšího vzdělání žáci gymnázií, tedy oboru vzdělání K (muži 73,3 %, ženy 73,7 %).

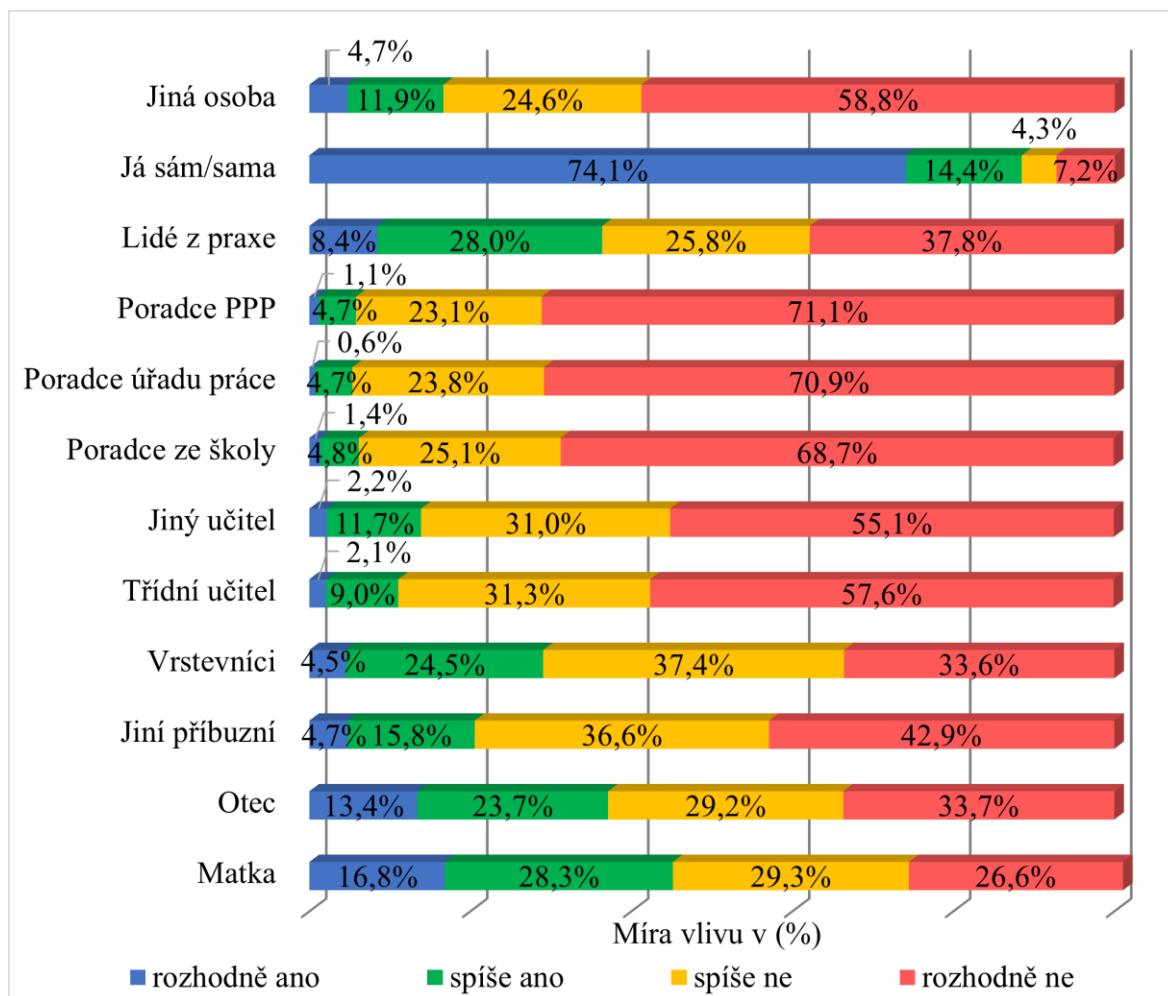
U položky 10 byly zjištěny podobné výsledky u všech kategoriích vzdělání i dle genderu, kdy celkem *poměrná část všech žáků* stále v posledním ročníku studia *neví*, zda potřebuje další vzdělání pro výkon své budoucí profese (H – muži 18,8 %, ženy 21,8 %; L + M – muži 22,1 %, ženy 16,8 %; K – muži 20,0 %, ženy 21,1 %) (Příloha VI).

➤ *Vliv sociálního okolí (položky 7, 12, 13)*

Při volbě další vzdělávací a profesní dráhy žáků středních škol vstupují do rozhodování i subjekty z jejich sociálního okolí. Z tohoto důvodu jsme se v našem výzkumu zajímali o to, zda, nebo respektive kdo, ze sociálního okolí působí významně na rozhodování žáků při volbě jejich další životní kariéry.

V následujícím grafu (Graf 3) jsou znázorněny výsledky za celou sledovanou kohortu. Z uvedených odpovědí *rozhodně ano* vyplývá, že největší vliv v rozhodování přisuzují žáci sami sobě (74 %). Dalším významným subjektem působícím na jejich rozhodování jsou matka (16,8 %), otec (13,4 %), menší vliv mají lidé z praxe (8,4 %), jiní příbuzní (4,7 %) a vrstevníci (4,5 %). Naopak nejmenší vliv na rozhodování žáků mají učitelé a odborní poradci, a to jak výchovný poradce (1,4 %), tak poradci úřadu práce (0,6 %) a poradci PPP (1,1 %).

Graf 3 Vliv sociálního okolí na rozhodování žáků

V případě, že se na získaná data podíváme i z pohledu genderu, můžeme říct, že respondenti odpovídali srovnatelně. Tedy, že na základě sečtených odpovědí mužů i žen byly u všech subjektů dosaženy srovnatelné výsledky. Mírné rozdíly lze pozorovat v hodnocení vlivu odborných poradců PPP (muži – 4,6 %, ženy 7,0 %), výchovných poradců (muži – 4,9 %, ženy 7,3 %) a také ve vlivu otce (muži 41,8 %, ženy 31,6 %) a matky (muži 42,3 %, ženy 47,9 %). Vycházíme přitom ze sečtených odpovědí za ano (rozhodně ano, spíše ano) a za ne (spíše ne a rozhodně ne), (Příloha V).

Při volbě vzdělávací a profesní dráhy s ohledem na finanční situaci rodiny a ochoty dojíždět nebo se přestěhovat za prací lze dle vypočítaných aritmetických průměrů ze získaných dat, konstatovat srovnatelný postoj jak z pohledu mužů, tak žen. V souvislosti s položkou **12. Musím brát ohled na finanční situaci rodiny**, respondenti vyjádřili míru souhlasu nad 2,5 ($M = 2,98$, $SD = 1,33$). Vzhledem k tomu, že se jedná o položku Likertova typu s pěti bodovou stupnicí, lze z dosažených výsledků konstatovat, že finanční situace rodiny spíše ovlivňuje kariérové rozhodování žáků. V závislosti na genderu se dosažené hodnoty minimálně lišily. Ještě vyšší míru souhlasu projeví respondenti u položky **13.**, zaměřené na **ochotu dojíždění** nebo **přestěhování se za studiem či prací** ($M = 3,51$, $SD = 1,33$). U této položky byly dle odpovědí respondentů vyhodnoceny u žen vyšší hodnoty aritmetického průměru (ženy $M = 3,60$, $SD = 1,33$) oproti mužům (muži $M = 3,42$, $SD = 1,32$), (Tabulka 3). Z výsledků vyplývá, že ženy projevují v rozhodování vyšší ochotu daleko dojíždět nebo se přestěhovat za studiem nebo prací.

Tabulka 3 Finanční situace rodiny a ochota migrace za studiem a prací

12. Musím brát ohled na finanční situaci své rodiny.					
Celkem		Muži		Ženy	
M = 2,98	SD = 1,33	M = 2,94	SD = 1,34	M = 3,01	SD = 1,32
13. Jsem ochoten/na daleko dojíždět nebo se přestěhovat za studiem nebo prací.					
Celkem		Muži		Ženy	
M = 3,51	SD = 1,33	M = 3,42	SD = 1,32	M = 3,60	SD = 1,33

U obou položek 12. i 13. byly vypočítány směrodatné odchylky nad 1,32, a to jak u mužů, tak u žen. Je tedy zřejmé, že v rámci každé kohorty se jednotlivé odpovědi liší, přesněji jsou u obou položek jednotlivé odpovědi respondentů více rozprostřeny kolem střední hodnoty, aritmetického průměru.

➤ *Vliv osobních preferencí (položky 22. – 30.)*

Naše výzkumné šetření bylo zaměřeno i na zkoumání konkrétních osobních preferencí vztahující se k volbě potencionálního budoucího zaměstnání. Zajímalo nás, které preference aspektů práce považují žáci za důležité při svém kariérovém rozhodování. Tyto odpovědi jsme zjišťovali pomocí položek Likertova typu (položky 22-30). Žáci na škále od 1 (minimální souhlas) do 5 (maximální souhlas) volili míru souhlasu u všech předdefinovaných osobních preferencí ve vztahu k volbě budoucího zaměstnání. Ze zvolených bodů byly vypočteny aritmetické průměry, které charakterizují střední hodnotu všech odpovědí, a k nim směrodatné odchylky. Čím víc byly vypočítané střední hodnoty blíže 5, tím více respondenti souhlasili s daným tvrzením. Vypočítané hodnoty jsou uvedeny v tabulce (Tabulka 4), a to jak za celý výzkumný soubor, tak i dle genderu.

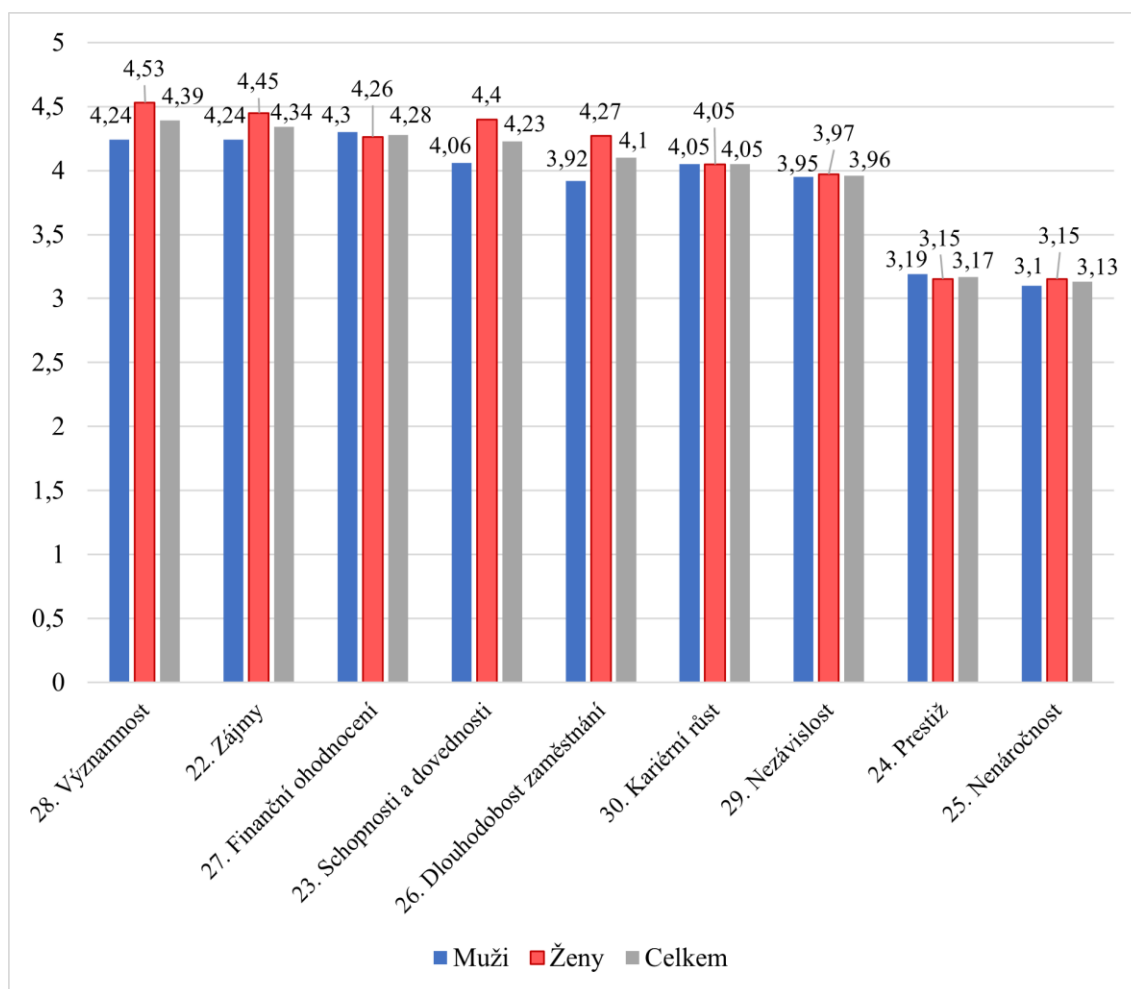
Tabulka 4 Vliv osobních preferencí na rozhodování žáků SŠ

Osobní preference	Celkem		Muži		Ženy	
	M	SD	M	SD	M	SD
22. Zájmy	4,34	1,13	4,24	0,99	4,45	0,83
23. Schopnosti a dovednosti	4,23	0,87	4,06	0,93	4,40	0,77
24. Prestiž	3,17	1,18	3,19	1,22	3,15	1,14
25. Nenáročnost	3,13	1,23	3,10	1,24	3,15	1,21
26. Dlouhodobost zaměstnání	4,10	1,00	3,92	1,07	4,27	0,89
27. Finanční ohodnocení	4,28	0,86	4,30	0,92	4,26	0,79
28. Významnost	4,39	0,90	4,24	0,99	4,53	0,77
29. Nezávislost	3,96	1,01	3,95	0,99	3,97	1,03
30. Kariéerní růst	4,05	1,06	4,05	1,01	4,05	1,03

Graf 4 nám nabízí přehlednější znázornění preferencí aspektů práce žáků seřazených dle vlivu na rozhodování. Preference jsou seřazeny od nejvyšších středních hodnot po nejnižší za celý výzkumný soubor v porovnání za muže a ženy. Porovnáním hodnot aritmetických průměrů v celé sledované kohortě, lze říct, že žáci při výběru budoucího povolání spíše zvažují všechny uvedené osobní preference. U všech položek se vypočítané aritmetické průměry nachází nad hodnotou 3, přičemž většina dosahuje hodnot nad 4. Z výsledků za celý

výzkumný soubor je patrné, že na kariérové rozhodování žáků mají nejvyšší vliv tyto preference: **28. Významnost budoucího zaměstnání** ($M = 4,39$, $SD = 0,90$), **22. Zájem o profesi** ($M = 4,34$, $SD = 1,13$) a **27. Finanční ohodnocení** zaměstnání ($M = 4,28$, $SD = 0,86$).

Graf 4 Vliv osobních preferencí na rozhodování žáků SŠ dle genderu

Oproti tomu nejméně žáci při volbě budoucího povolání přihlíží k tomu, zda jejich budoucí zaměstnání bude **24. prestižní** ($M = 3,17$, $SD = 1,18$) a **25. nenáročné** ($M = 3,13$, $SD = 1,23$) (Graf 4). U těchto položek byly ale vypočítány vyšší hodnoty směrodatných odchylek, což znamená, že jednotlivé odpovědi respondentů byly více rozprostřeny kolem vypočítaných středních hodnot (Tabulka 4).

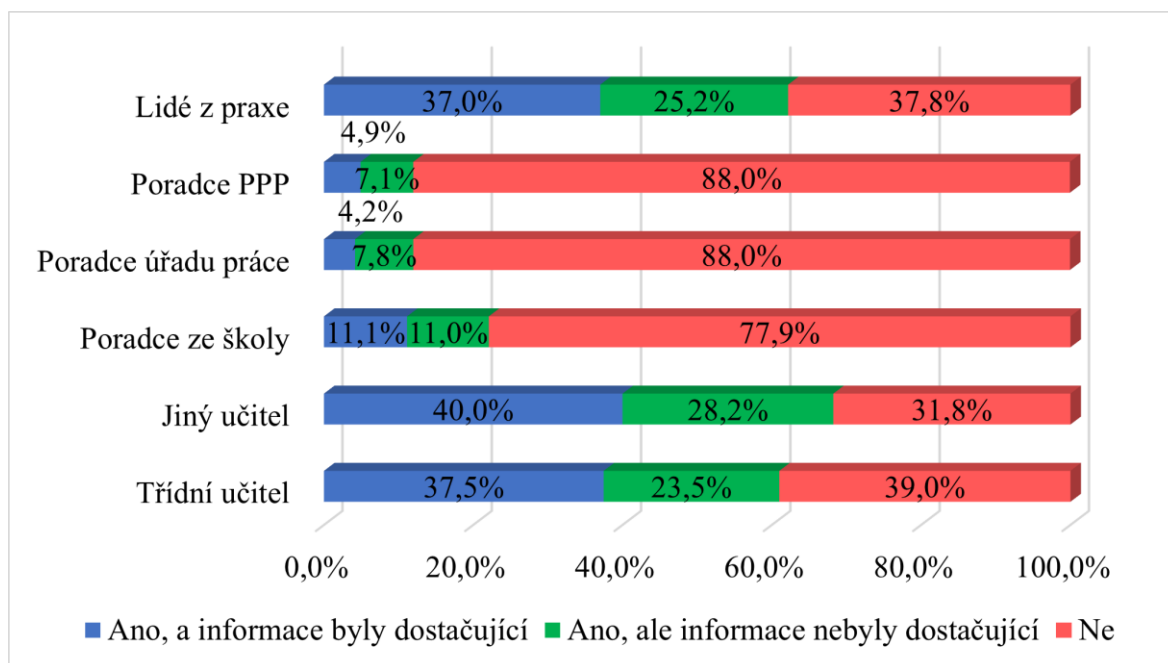
Ženy při volbě vzdělávací a profesní dráhy zvažují více, popřípadě srovnatelně všechny zkoumané osobní preference než muži. Nejvíce zvažují, zda pro ně bude budoucí povolání 28. významné ($M = 4,53$, $SD = 0,77$), bude odpovídat jejich 22. zájmům ($M = 4,45$, $SD = 0,83$) a také jejich 23. schopnostem a dovednostem ($M = 4,40$, $SD = 0,77$). Muži

naopak nejvíce souhlasili s tím, že jejich budoucí povolání by mělo být dobře 27. finančně ohodnoceno ($M = 4,30$, $SD = 0,92$), mělo by být 28. významné ($M = 4,24$, $\sigma = 0,99$) a odpovídat jejich 22. zájmům ($M = 4,24$, $SD = 0,99$). **Nejvýraznějších rozdílů** v této oblasti **dle genderu** bylo zjištěno u položek **26. Dlouhodobost zaměstnání** (ženy $M = 4,27$; muži $M = 3,92$), **23. Schopnosti a dovednosti** (ženy $M = 4,40$; muži $M = 4,06$) a u položky **28. Významnost zaměstnání** (ženy $M = 4,53$; muži $M = 4,24$), (Graf 4).

➤ **Kariérové odborné poradenství v průběhu studia na SŠ (položky 8, 10, 11)**

Respondenti v rámci našeho výzkumu odpovídali na otázku, zda jim během studia na SŠ byly poskytnuty odborné informace k volbě vzdělávací a profesní dráhy (položka 11), a zda obdržené informace byly pro ně dostačující. Získané odpovědi jsme porovnávali s výstupy položek 8 a 10 za celý výzkumný vzorek a pro podrobnější analýzu také dle genderu a kategorie vzdělání (Příloha IV a VI).

Graf 5 Poskytnuté odborné poradenství k volbě dalšího studia nebo profese

Nejvíce se na poskytování odborného poradenství žákům podílí **učitelé** (jiný učitel 68,2 %; třídní učitel 61 %) a **lidé z praxe** (62,2 %). Přibližně třetina poskytnutých informací od těchto subjektů je ale žáky hodnocena jako nedostačující. Naopak z pohledu žáků jim nebylo

poskytnuto odborné poradenství přímo od **odborných pracovníků**, a to jak ze školy (Výchovný poradce 77,9 %), tak od Poradce PPP (88,0 %) a Poradce ÚP (88,0 %) (Graf 5).

Srovnatelné výsledky v rámci poskytnutého odborného poradenství během studia na SŠ lze pozorovat i v jednotlivých kategoriích vzdělání. Nejvýrazněji se na poskytování kariérového poradenství podílí opět učitelé (třídní učitel H 65,9 %, L+M 60 %, K 43,4 %; jiný učitel H 62 %, L+M 70,6 %, K 75,5 %) a lidé z praxe (H 61,7 %, L+M 62,8 %, K 56,6 %). Žáci ale v uvedených jednotlivých kategoriích vzdělání hodnotí poskytnuté poradenství rozdílně. S vyšším vzděláním klesá míra hodnocení obdržených informací jako dostačující. A naopak jsou žáky obdržené informace hodnoceny jako nedostačující. Za poradenství, ve kterém obdrželi nejvíce dostačujících informací hodnotí žáci tedy odborné poradenství poskytnuté v kategorii vzdělání H, a naopak nejméně v kategorii K (Příloha VI, Graf 1-3).

V době realizace výzkumu nebylo o svém budoucím studiu nebo profesi rozhodnuto 32 % žáků (Tabulka 5). Nejvyšší podíl na této celkové nerozhodnosti měli žáci oboru vzdělání H (muži 32,1 % a ženy 46,4 %). S vyšší úrovní vzdělání klesá i nerozhodnost o budoucím studiu či profesi. Obor vzdělání L+M (muži 30,3 % a ženy 28,7 %), obor vzdělání K (muži 26,7 % a ženy 21,0 %), (Příloha VI).

Tabulka 5 Potřebnost dalšího vzdělání a rozhodnost o budoucí profesi

8. Víte již nyní, jaký obor chcete studovat nebo jakou profesi chcete vykonávat?			
Rozhodně ano	Spíše ano	Spíše ne	Rozhodně ne
23,6 %	44,6 %	27,0 %	4,7 %
Ano 755 žáků (68 %)		Ne 350 žáků (32 %)	
10. Potřebujete mít další odborné nebo VŠ vzdělání?			
Nevím 214 žáků (19,0 %)			

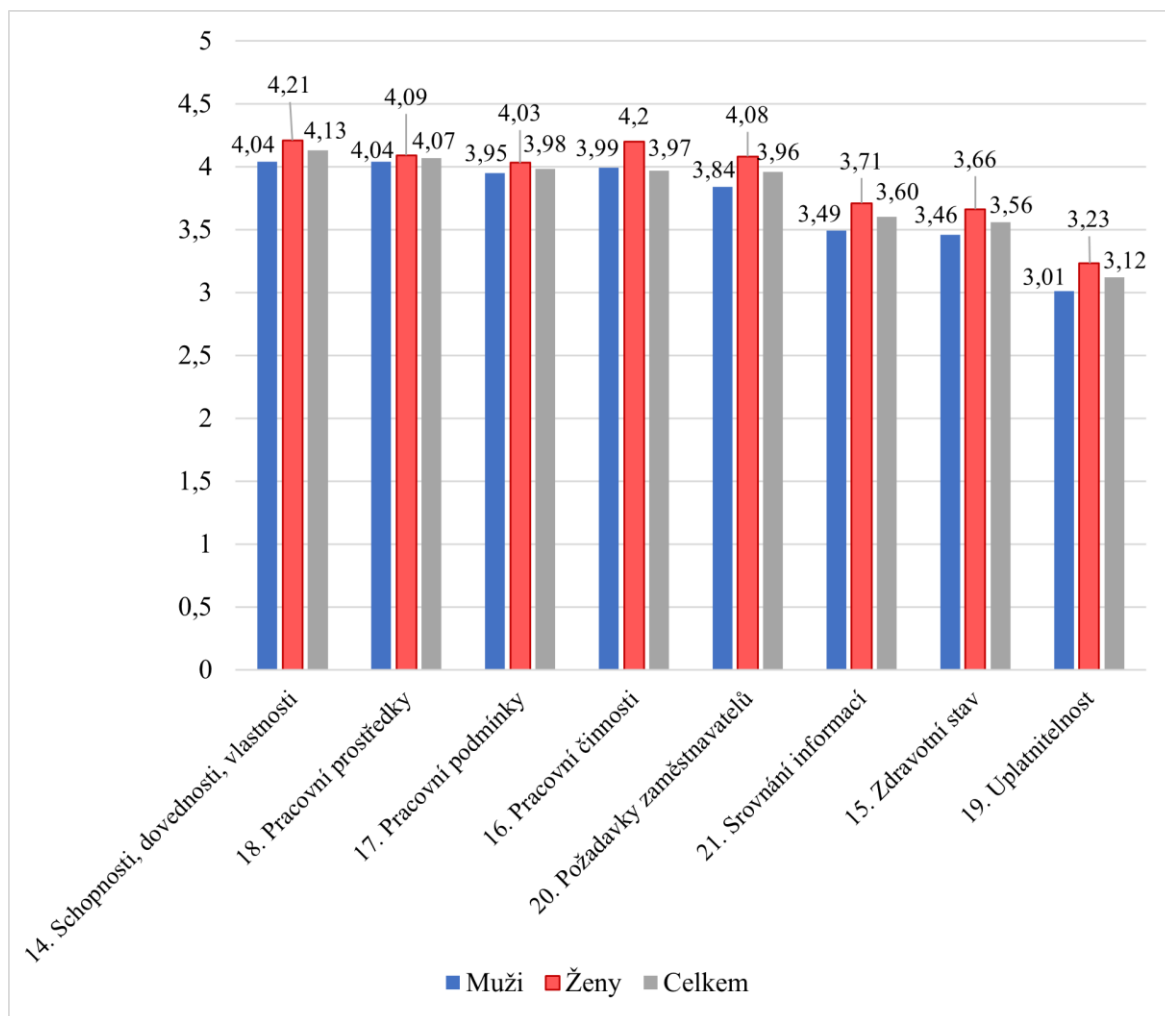
S nerozhodností žáků ohledně budoucí profese korespondují i odpovědi na otázku, zda vůbec potřebují mít další odborné vzdělání. 19 % všech žáků neví, zda je další vzdělání pro jejich budoucí profesi potřebné (Tabulka 5). U této položky byly dosaženy srovnatelné výsledky napříč všemi obory i dle genderu.

Vyhledávání a srovnávání informací na trhu práce (položky 14–21)

V našem výzkumu žáci odpovídali na otázky, které jsou zaměřeny na jejich zamýšlené uplatnění na trhu práce a s tím spojenými podmínkami a charakteristikami vybraných pracovních pozic, o které mají zájem. V dotazníku se jedná o položky (14–21) Likertova typu. Při vyhodnocování jsme postupovali obdobně jako u vlivu osobních preferencí, tedy jsme vypočítali aritmetické průměry a k nim směrodatné odchylky. Čím víc byly vypočítané střední hodnoty blíže 5, tím více respondenti souhlasili s daným tvrzením. V následujícím textu zobrazujeme grafické srovnání všech sledovaných kohort a popisujeme výsledná data. Kompletní podrobná tabulka se všemi vypočítanými středními hodnotami je součástí Přílohy VII. Výsledná data jsou seřazena podle míry souhlasu od 1 (minimální souhlas) do 5 (maximální souhlas) za celý výzkumný soubor a ve srovnání s genderem (Graf 6) a s kategoriemi vzdělání (Graf 7).

Graf 6 Vliv kariérových znalostí na rozhodování žáků

Z grafu (Graf 6) vyplývá, že žáci při svém rozhodování nejvíce souhlasí s tím, že potřebují znát své **14. schopnosti, dovednosti a osobnostní vlastnosti** ($M = 4,13$; $SD = 0,98$). Dále považují za důležité znát, jaké **18. pracovní prostředky** (nástroje, zařízení) se používají v povolání, která je zajímají ($M = 4,07$; $SD = 1,01$). Následují 17. pracovní podmínky, 16. pracovní činnosti (náplně práce) a 20. požadavky zaměstnavatelů. U těchto položek byly ze získaných odpovědí od respondentů vypočítány srovnatelné hodnoty.

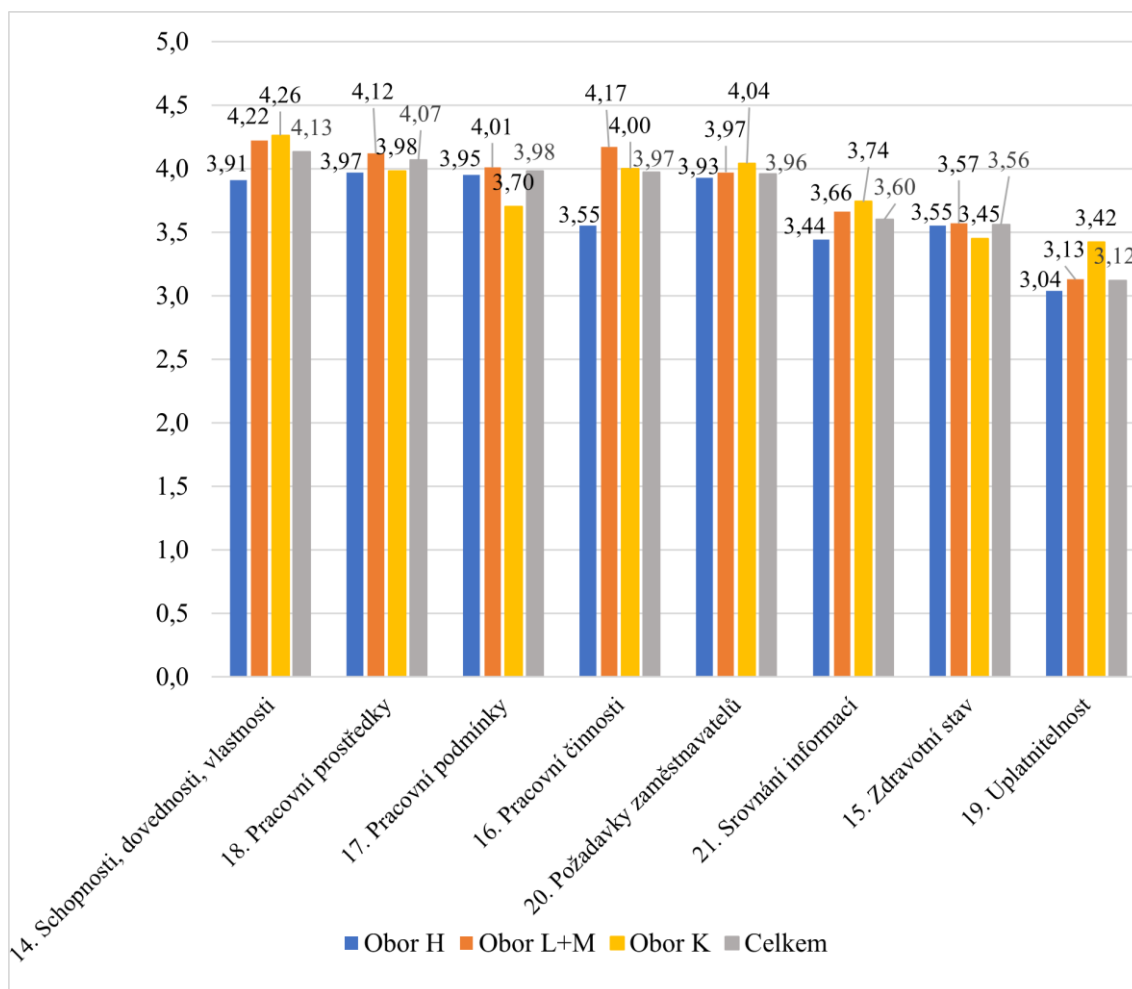
Naopak nejméně žáci souhlasí s tím, že při rozhodování o své vzdělávací a profesní dráze potřebují znát svá **15. zdravotní omezení** ($M = 3,56$; $SD = 1,34$) a že vyhledávají aktuální informace o **19. uplatnitelnosti** ($M = 3,12$; $SD = 1,27$) vybraných povolání na trhu práce. Z celkových výsledků lze v návaznosti na rozhodování o uvažovaných budoucích pracovních pozic konstatovat podstatný vliv všech sledovaných faktorů. Všechny vypočítané střední hodnoty jsou nad $M = 3,12$. Z grafu (Graf 6) můžeme ale vyčíst vyšší míru souhlasu z pohledu žen, a to u všech položek.

Největší rozdíly v míře souhlasu *mezi muži a ženami* jsou u položky 20. požadavky zaměstnavatelů (muži $M = 3,84$; ženy $M = 4,08$). Naopak nejvíce se shodnou v tom, že považují za důležité znát, jaké 18. pracovní prostředky (muži $M = 4,04$; ženy $M = 4,09$) se používají ve vybraných povoláních (Graf 6).

Zajímavý pohled nám nabízí Graf 7, ve kterém jsou zobrazeny výsledky sledovaných faktorů související s uvažovanými pracovními pozicemi jak za celý výzkumný soubor, tak ve srovnání s jednotlivými kategoriemi vzdělání. Zatímco výsledné střední hodnoty za kategorie vzdělání L+M a K jsou téměř srovnatelné, tak v kategorii vzdělání H byly naměřeny nejnižší střední hodnoty.

Nejvýraznější rozdíl dle kategorie vzdělání lze pozorovat u položky 16. pracovní činnosti (H, $M = 3,55$; L+M, $M = 4,17$; K, $M = 4,0$). Tyto hodnoty naznačují, že žáci výučních oborů z našeho výzkumného souboru, považují oproti žákům kategorie vzdělání L+M a K za nejméně důležité, zjišťovat si informace o pracovních činnostech u povolání, která je zajímají.

Graf 7 Vliv kariérových znalostí na rozhodování žáků ve srovnání dle kategorií vzdělání

Výraznějších rozdílů mezi kategoriemi vzdělání bylo dosaženo také u položek 17. pracovní podmínky a položky 19. uplatnitelnosti. Žáci kategorie vzdělání K (gymnázium) vyjádřili nejnižší míru souhlasu týkající se zájmu o 17. pracovní podmínky, ve kterých budou vykonávat vybraná povolání (H, $M = 3,95$; L+M, $M = 4,01$; K, $M = 3,7$). Naopak u položky 19. uplatnitelnosti vykazují žáci této kategorie vzdělání nejvyšší míru souhlasu (H, $M = 3,04$; L+M, $M = 3,13$; K, $M = 3,42$). Oproti žákům z kategorie vzdělání H a L+M z našeho výzkumného souboru je tak patrné, že žáci gymnázií se při volbě své vzdělávací a profesní dráhy více ztotožňují s tvrzením, že vyhledávají aktuální informace o uplatnitelnosti vybraných povolání na trhu práce (Graf 7).

6 DISKUSE

Provedením výzkumného šetření a následnou analýzou dat (u 1105 respondentů) jsme došli k závěrům, které vedou k zodpovězení stanovených cílů. V případě prvního cíle jsme zjišťovali, jaké jsou studijní a pracovní plány žáků po ukončení střední školy. Z uvedených výsledků lze konstatovat, že *mezi žáky převládá značná nerozhodnost* týkající se jejich volby dalšího studia nebo výběru profese. Poměrná většina (32 %) žáků v době realizace výzkumného šetření nevěděla, jaký obor chce po SŠ studovat nebo jakou profesi vykonávat. 20, 5 % žáků vůbec nebylo rozhodnuto, zda budou pokračovat ve studiu nebo zahájí svou pracovní kariéru. Naše výsledky tak potvrzují názor Vendela (2008), podle kterého je nerozhodnost při volbě povolání častým problémem. Největší nerozhodnost v tomto ohledu projeví žáci kategorie vzdělání H, tedy žáci v učebních oborech, jejichž příprava je primárně zaměřena na přímý vstup do praxe. Naopak nejnižší nerozhodnost lze vypočítat u žáků kategorie vzdělání K, tedy gymnázií, u kterých se naopak předpokládá, že studium na střední škole je přípravou pro jejich pokračování v terciálním vzdělávání. V rámci tohoto zjištění považujeme za podstatné upozornit, že výzkumné šetření probíhalo u žáků v posledním ročníku studia, tedy zatímco u kategorie vzdělání H bylo realizováno ve 3. ročníku studia, tak v kategoriích M+L a K bylo realizováno až ve 4. ročníku studia. Je tedy otázkou, zda zjištěné rozdíly v nerozhodnosti mohou být ovlivněny i věkem žáků, jejich kariérovou zralostí.

Zahájit pracovní kariéru v ČR nebo v zahraničí plánuje po ukončení střední školy necelá jedna třetina (28, 3 %) všech dotazovaných žáků. Zajímavé zjištění, ke kterému jsme došli, je významný počet žáků 540 (48, 9 %), jež plánují po absolvování střední školy pokračovat v dalším studiu, přičemž ale získat další kvalifikaci pro uplatnění v zamýšlené budoucí profesi potřebují pouze dvě třetiny z nich (386 žáků). Je tedy otázkou, proč zbývající třetina žáků plánuje dále pokračovat ve studiu, když studiem na střední škole již získá dostatečnou kvalifikaci pro výkon své plánované budoucí profese. Určitý podíl v tomto případě může mít studijní prospěch žáků. Vzhledem k tomu, že dle našeho zjištění, *dvě třetiny žáků vnímají své studijní výsledky jako neomezující v možnostech dalšího studia*, mohou mít dle našeho názoru vliv na rozhodnutí žáků pokračovat v dalším studiu. Na základě uvedených závěrů se domníváme, že mezi žáky lze pozorovat trend *prodlužování doby jejich studia a odkládání kariérového rozhodnutí na pozdější dobu*. Potvrzujeme tak výsledky z výzkumů Chamoutové et. al (2020) a Lacinové, Ježka a Macka (2016), kteří dospěli v tomto ohledu k podobným závěrům. Naopak v našem výzkumu se nepotvrdilo tvrzení Chamoutové

et. al (2020) a Trhlíkové (2017) týkající se častého prolínání pracovních a studijních aktivit jedinců po absolvování středních školy. V době realizace našeho výzkumného šetření pouze necelé 2 % všech dotazovaných žáků plánovalo zahájit pracovní kariéru a současně pokračovat ve studiu. Tvrzení Chamoutové et. al (2020) se opírá o výsledky longitudinálního výzkumu Trhlíkové (2017) vycházející z dotazování žáků tři roky po ukončení středního vzdělávání. Předpokládáme tak, že odlišné výsledky získané našim výzkumem mohou být způsobeny rozdíly v aktuální životní situaci žáků výzkumného souboru. Zatímco námi dotazovaní žáci na konci střední školy plánují spíše jen pokračovat ve studiu, popřípadě zahájit svou pracovní kariéru, tak tři roky po absolvování SŠ může být situace úplně jiná. Vycházíme i z názorů Saka a Sakové (2004), kdy průběhem času s postupem profesní přípravy a sociálním zrání jedince dochází k neustálým změnám v jeho profesní dráze.

V rámci našeho výzkumu nás zajímalo, zda žáci plánují zůstat v oboru, který v současnosti studují anebo *uvážují o změně oboru*. Dle Trhlíkové (2015) v zásadě čtvrtina z absolventů, kteří chtějí dál studovat, má zájem pokračovat v jiném oboru než na střední škole. V našem výzkumu se jedná o více jak polovinu žáků, jež hodlají změnit obor svého studia a provést tak korekci své profesní dráhy. Podobné výsledky byly zjištěny i u žáků, kteří plánují zahájit svou pracovní kariéru. Téměř třetina z nich plánuje začít pracovat v jiném oboru, než který aktuálně studují. Je otázkou, zda zájem o změnu oboru je způsobený současnou situací na trhu práce, tedy například nízkou poptávkou v daném oboru anebo samotným žákem, kdy pro něho studovaný obor již není atraktivní.

Úspěšná volba povolání je dle Mezery (2008) a Vendela (2008) spojena s životní i pracovní spokojeností jedince a závisí především na stupni, v jakém může nalézt uplatnění svých schopností, zájmů a potřeb. Výběr preferovaných profesí je dle těchto autorů ovlivněn hodnotovou orientací žáka, respektive preferencemi aspektů práce neboli pracovními hodnotami, které působí jako motivační faktor a představují to, co od budoucího povolání žáci očekávají. Vendel (2008) rozděluje pracovní hodnoty na vnitřní, vnější a průvodní, přičemž rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze má být založeno právě na vnitřních hodnotách každého jedince. V rámci výzkumu jsme se žáků dotazovali na 9 preferencí aspektů práce v souvislosti s jejich budoucím zamýšleným povoláním a zjišťovali jsme, jak je ovlivňují při volbě další vzdělávací a profesní dráhy. Zjistili jsme, že na kariérové rozhodování žáků má *nejvyšší vliv významnost budoucího zaměstnání*, dále *aby odpovídalo jejich zájmům* a také aby bylo *dobře finančně ohodnoceno*. Naopak *nejméně důležité* je pro žáky *prestiž* budoucího zaměstnání a to, zda bude *nenáročné a bez stresu*. Jako pozitivní

vnímáme zjištění, jež vyplývá z výsledků, tedy, že volba žáků je založena především na vnitřních pracovních hodnotách. Z výsledků lze také usuzovat, že žáci při výběru budoucího povolání spíše zvažují všechny uvedené preference aspektů práce. U všech sledovaných preferencí se vypočítané aritmetické průměry nachází nad hodnotou 3, přičemž většina dosahuje hodnot nad 4. Naším výzkumem se tak potvrzuje názor Saka a Sakové (2004), jenž tvrdí, že na volbu povolání má vliv strukturovaný systém více hodnot. V tomto ohledu jsme ale zaznamenali rozdíly u žen a mužů. ***Ženy při svém kariérovém rozhodování zvažují všechny preference aspektů práce více než muži***, nejdůležitější jsou pro ně: významnost budoucího povolání, zájem o profesi a to, zda povolání bude odpovídat jejich schopnostem a dovednostem. Muži naopak na první místo staví finanční ohodnocení budoucího povolání, dále významnost a zájem o profesi. Tímto zjištěním se přikláníme ke stejnému závěru jako Lacinová, Ježek a Macek (2016), tedy, že ***muži kladou vyšší důraz na aspekt finanční nezávislosti než ženy***. Ty oproti mužům projevují vyšší ochotu dojíždět nebo se přestěhovat za studiem nebo prací.

Jedna z nejčastěji zmiňovaných kariérových kompetencí a součást tzv. pracovní gramotnosti je dle Pýchové et. al (2020) schopnost aktivně vyhledávat a posuzovat pracovní příležitosti. Proto část výzkumu byla zaměřena na oblast trhu práce, konkrétně na aktivitu zájmu o informace z trhu práce v souvislosti s možným budoucím pracovním uplatněním žáků. Získané výsledky nám poskytly náhled na vliv kariérových znalostí na jejich volbu další vzdělávací a profesní dráhy. Pozitivně hodnotíme prokázaný podstatný vliv všech sledovaných faktorů (položky 14–21, všechny hodnoty M nad 3,12). Žáci se nejvíce ztotožňují s tvrzením, že pro rozhodování potřebují znát své schopnosti, dovednosti a osobnostní vlastnosti, zajímají se o pracovní prostředky, pracovní podmínky, požadavky u zaměstnavatelů a zjišťují si informace o pracovních činnostech u zamýšlených budoucích povolání. Naopak ale méně srovnávají informace, které o sobě mají, s charakteristikami povolání, o která se zajímají, méně zohledňují potřebu znát svá zdravotní omezení a úplně nejméně souhlasí s tvrzením, že vyhledávají aktuální informace o uplatnitelnosti vybraných povolání na trhu práce. Opět vyšší míra souhlasu u všech položek, tak jako u preferencí aspektů práce, byla dosažena z pohledu žen. Na základě výše uvedeného se domníváme, že ***žáci se při svém rozhodování aktivně zajímají o informace z trhu práce***, uvědomují si, co potřebují znát a potvrzujeme tvrzení Lacinové, Ježka a Macka (2016), že mladí lidé o své práci více přemýšlí a vyhledávají si informace. Nižší míru souhlasu u položky vyhledávání aktuální uplatnitelnosti vybraných povolání na trhu práce si vysvětlujeme vyšší

nerozhodností o oboru nebo profesi, která mezi žáky převládá a ve spojitosti s fenoménem nejnižší míry nezaměstnanosti v ČR v rámci členských států EU v posledních letech (Strukturovaný počet uchazečů, 2022). Za podstatné v této části výzkumu považujeme upozornit na zjištěné rozdíly v rámci kategorií vzdělání, kdy v kategorii vzdělání H, tedy u žáků studující ve výučních oborech, byly naměřeny nejnižší hodnoty, a to u všech sledovaných faktorů (položky 14–21). Vzhledem k tomu, že tito žáci jsou připravováni pro vstup na trh práce po ukončení střední školy, očekávali bychom naopak u této kategorie vzdělání nejvyšší ztotožnění s danými tvrzeními. Je tedy otázkou, čím jsou tyto rozdíly způsobeny. Ze získaných dat v rámci celého výzkumu lze jen dedukovat, že tyto nižší míry souhlasu mohou být nejspíše ovlivněny vyšší nerozhodností žáků v této kategorii vzdělání. Největší nerozhodnost ohledně oboru studia nebo profese po SŠ vykazují právě žáci studující ve výučních oborech (muži 32,10 %; ženy 46,40 %).

Odborníci na kariérové poradenství (Patton a McMahon, 2015; Pýchová et al., 2020; Vendel, 2008; Vosmik, [2018]) se shodují v názoru, že rozhodování o budoucí profesi je složitým procesem v jakémkoliv věku a je ovlivněno i sociálním okolím každého jedince. Nejinak je tomu u žáků středních škol. Ti jsou ovlivňováni jak rodiči, příbuznými nebo přáteli, tak i poradenskými pracovníky ve školách, v pedagogicko-psychologických poradnách nebo na úřadech práce, případně dalšími učiteli nebo lidmi z praxe. Proto jeden z cílů, který jsme si v rámci výzkumu stanovili, byl zaměřen na zjišťování vlivu sociálního okolí žáků na jejich rozhodování. Výsledky našeho výzkumu ukazují, že *volba* dalšího studia či profese *vychází především z vlastního rozhodnutí žáků* (74 %), přičemž spíše souhlasí s tvrzením, že musí brát ohled na finanční situaci rodiny. Rozdíl mezi žáky podle pohlaví byl v tomto směru zanedbatelný. Potvrzujeme tak výsledky z výzkumu Průchy (2015), jenž došel k závěru, že žáci v kariérovém rozhodování připisují sami sobě vysokou míru autonomie. Dovolíme si připomenout poznatek z teoretické části práce, že napříč výzkumy výzkumníci došli k podobným závěrům (Trhlíková, 2017; Štastnová a Drahoňovská 2012), tedy, že volba vzdělávací a profesní dráhy po střední škole je především v „rukou“ samotných žáků. Jako další významný faktor ze sociálního okolí žáků působí dle výsledků zmíněných výzkumů rodina, konkrétně otec a matka. Dle Lacinové, Ježka a Macka (2016) je v tomto ohledu nejvýraznější právě role matky. I v našem výzkumu se prokázalo, že *vliv rodičů se významně podílí na kariérovém rozhodování žáků*, přičemž vliv matky je pro dotazované žáky SŠ nejvýznamnějším faktorem ze sociálního okolí. Naopak *nejmenší vliv*, téměř zanedbatelný, *mají* na kariérové rozhodování žáků, *odborní poradci*. A to jak

výchovný poradce ze školy (1,4 %), tak poradce PPP (1,1 %) a poradce ÚP (0,6 %). Domníváme se, že určitou roli v tomto může „hrát“ žákům poskytnuté odborné poradenství k volbě dalšího studia nebo profese. Jak uvádíme v teoretické části práce, povinnost poskytovat kariérové poradenství je legislativně ukotvena ve vyhlášce č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. V rámci výzkumu nás tedy zajímalo, kdo žákům během studia na SŠ poskytnul odborné kariérové informace a zda tyto obdržené informace žáci hodnotí jako dostačující. Z výsledků našeho výzkumného šetření vyplývá, že žákům bylo **poskytnuto odborné poradenství především ze strany učitelů a lidí z praxe** (přes 60 % odpovědí – ano, poskytnuto). Třetina těchto informací je ale žáky hodnocena jako nedostačující. Srovnatelné výsledky lze pozorovat i v rámci kategorií vzdělání. Nepřímou úměru jsme zaznamenali u hodnocení obdržených informací, kdy **s vyšší kategorií vzdělání klesá míra hodnocení obdržených informací jako dostačující**. Za negativní zjištění, považujeme žáky hodnocené poskytnutí odborných informací přímo od odborných poradců, jejichž pracovní náplní je mimo jiné poskytování právě kariérového poradenství. 77,9 % žáků uvedlo, že jim **nebyly poskytnuty odborné informace** k volbě dalšího studia nebo profese od výchovného poradce ze školy. Od poradce PPP a ÚP se jednalo dokonce o 88 %. Tím si částečně vysvětlujeme odpovědi na položku 7., konkrétně vlivu odborných poradců na volbu další vzdělávací a profesní dráhy žáků SŠ, tedy že **nízký vliv odborných poradců na kariérové rozhodování žáků může souviset s nízkou mírou poskytnutí odborných informací od těchto subjektů během studia žáků na střední škole**. Naším výzkumem nemůžeme potvrdit všechny limity kariérového poradenství na školách uvedené v teoretické části této práce. Konkrétně jsme nesledovali časovou náročnost a podmínky poskytovaného kariérového poradenství. Nemůžeme tak potvrdit názor Mezery (2008) a Knotové (2014), že kariérovému poradenství na školách je věnováno málo času. Na základě hodnocení žáků se ale můžeme domnívat, že problémem může být nedostatečná kvalita, odbornost a profesní způsobilost pedagogických pracovníků poskytující odborné informace k volbě dalšího studia nebo profese. Lze tak souhlasit se Svobodovou (2015) a Vosmikem [2018]), kteří upozorňují na problém nedostatečné odbornosti poradenských pracovníků, v jejich nedostatečné kompetenci a také nevyužívání poradenských služeb. Vliv odborných poradců se v našem výzkumu ukázal jako jeden z faktorů, který nejméně působí na volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků po ukončení SŠ. Ten ale může, jak uvádíme výše, souviset s nízkou mírou poskytnutí kariérových informací od těchto subjektů. Dle Pýchové et al. (2020) kariérové poradenství na školách není jen výhradně práce kariérového (či výchovného) poradce, ale týká se všech pedagogických

pracovníků. Výsledky našeho výzkumného šetření poukazují na to, že odborné informace k volbě dalšího studia nebo profese jsou žákům poskytovány převážně ze strany učitelů. Dle vyhlášky č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních je součástí činnosti výchovných poradců v této oblasti i metodická a informační pomoc pedagogickým pracovníkům školy v otázkách kariérového rozhodování žáků. Přesto je ale otázkou, zda tito učitelé mají dostatečnou odbornost k poskytování takového poradenství. Domníváme se, že právě nízká míra poskytnutí odborných informací přímo od odborníků na kariérové poradenství může stát za relativně vysokou mírou nerozhodnosti žáků (32 % žáků nerozhodnuto o oboru dalšího studia nebo profese; 19 % ani neví, zda potřebuje další vzdělání).

Na základě uvedených zjištění a výsledků navrhuje *doporučení pro praxi*, která mohou být přínosem jak pro samotné žáky rozhodující se o svém dalším studiu či profesi, tak pro pedagogické pracovníky i odborníky zabývající se kariérovým poradenství ve školách. V první řadě poskytneme výsledky výzkumu všem školám, které se zúčastnily našeho výzkumného šetření. Získané informace o vlivu jednotlivých faktorů mohou využít pro budoucí práci s žáky. Vzhledem k dosaženým zjištěním se jako významné jeví pracovat především s nerozhodností žáků, využít lze různé přístupy k odstraňování nerozhodnosti, například z publikace Vendela (2008), *Kariévní poradenství*. Dále doporučujeme školám nenechávat odborné poradenství převážně na učitelích, ale naopak zvýšit objem poskytovaných informací přímo od odborných kariérových poradců. Dotazováním se výchovných poradců na začátku výzkumu jsme zjistili, že z 19 škol účastnících se našeho výzkumu, pouze 2, mají mimo výchovného poradce obsazenou pozici kariérového poradce. Z teoretických východisek vyplývá časová náročnost poradenské práce výchovných poradců, kdy podmínky pro jejich práci často neodpovídají vykonávaným standartním činnostem nařízené legislativou (Knotová, 2014). Proto jednou z forem zvýšení objemu poskytovaných informací od odborných kariérových poradců na školách tak může být navýšení úvazku ve školách a vytvoření samostatné pozice kariérového poradce. Náplní jeho práce by bylo poskytování komplexního kariérového poradenství, plánování a koordinování všech souvisejících aktivit od prvního do závěrečného ročníku školy tak, aby na sebe jednotlivé aktivity navazovaly napříč předměty i ročníky. To ale z důvodu finanční náročnosti nemusí být v praxi reálným řešením. Za reálné řešení ale považujeme navázání pravidelné spolupráce škol s informačními poradenskými středisky ÚP, které mají poskytování kariérového poradenství pro žáky všech škol v souvislosti s volbou povolání a

jejich následným uplatněním v praxi v náplni své práce. Pro doporučení navázání této spolupráce vycházíme i z názoru Ehlové (2016), podle níž kariérové poradenství v sobě obsahuje jak složku profesní, tak složku vzdělávací. Z tohoto důvodu vnímá potřebu a význam vzájemné spolupráce instituce služeb zaměstnanosti a resortu školství. Dále vycházíme z rámce systémové teorie Patton a McMahon (2015), jejíž význam tkví především ve schopnosti komplexního zaměření se na jedince, přičemž velký důraz autorky kladou na působení škol v kariérovém poradenství a propojení teorie a praxe v této oblasti. V následující tabulce navrhujeme Poradenský program – Dny kariérového poradenství, který může být podkladem pro výchovné poradce středních škol k navázání spolupráce s IPS ÚP a delegování tak některých vzdělávacích aktivit pro získání kariérových kompetencí žáků přímo na odborné pracovníky z oblasti trhu práce a dalšího vzdělávání. Pro vytvoření obsahu poradenského programu vycházíme z rámcových vzdělávacích programů pro střední školy (Rámcové vzdělávací programy, ©2013–2022), ze vzdělávací oblasti Člověk a svět práce a zároveň z nabídky poradenských aktivit ÚP (Informační a poradenská střediska Úřadu práce ČR (IPS), 2020).

V souvislosti s dynamickým vývojem v řadě odvětví a s očekávanými změnami na trhu práce se domníváme, že nastoupení na nové vzdělávací a profesní dráhy velmi závisí na rozumném kariérovém rozhodnutí. Jsme toho názoru, že se jedná o komplexní činnost a žáci tak potřebují přístup k příslušným informacím. U budoucích absolventů středních škol se předpokládá, že část z nich, což jsme si potvrdili i v našem výzkumu, plánuje zahájit pracovní kariéru. Také to, že poměrná část žáků stále není rozhodnuta nebo neví, zda potřebuje další kvalifikaci pro výkon svého budoucího povolání. Škola má a bude mít pro žáky a jejich volbu vzdělávací a profesní dráhy zcela zásadní roli instituce. Její snahou by ale mělo být mimo jiné, rozšiřovat žákům obzory a zprostředkovat jim „cestu“ k informacím z oblasti zaměstnanosti a uplatnitelnosti na trhu práce. To by mohlo být dosaženo pravidelnou spoluprací středních škol a institucí ÚP. Význam navázání této spolupráce vidíme i v širším kontextu. Žáci nejen že obdrží aktuální praktické informace z oblasti zaměstnanosti a trhu práce, ale seznámí se i s prostředím ÚP a získají kontakty na konkrétní odborné pracovníky poradenství. Na ty se mohou kdykoliv v případě potřeby obrátit a může se jim tak usnadnit přechod ze střední školy do dalšího studia nebo zaměstnání.

Tabulka 6 Návrh pravidelné spolupráce středních škol a IPS ÚP

Poradenský program – DNY KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ ve spolupráci středních škol a IPS ÚP	
Cílová skupina	Žáci středních škol (2. – 4. ročník)
Místo realizace	Prostory středních škol, IPS ÚP
Kdy	Dle potřeby a domluvy
Zodpovědné osoby	Školy – výchovný a kariérový poradce IPS ÚP – odborní kariéroví poradci
Časová náročnost	2 dny po 2 hodinách (minimální rozsah)
Metody	Slovní metody monologické – přednáška Slovní metody dialogické – diskuse Situační (případové) metody
Obsah poradenského programu:	
<p>1. Den</p> <ul style="list-style-type: none"> • Seznámení s prostředím ÚP, představení nabídky služeb zaměstnanosti • Aktuální situace a predikce vývoje na trhu práce, pracovní mobilita, možnost zaměstnání v zahraničí • Efektivní předcházení negativním dopadům nezaměstnanosti • Formy pracovních vztahů, práva a povinnosti zaměstnanců a zaměstnavatelů <p>2. Den</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zdravotní, osobnostní a kvalifikační předpoklady pro volbu dalšího studia a profesní orientace • Orientace v nabídce volných pracovních míst, formy kontaktu se zaměstnavatelem • Portfolio osobní dokumentace pro komunikaci se zaměstnavateli • Druhy výběrového řízení, jak se připravit, nejčastější otázky u přijímacího pohovoru 	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Předání letáčku s kontakty na kariérové odborné poradce ÚP a nabídky služeb zaměstnanosti ➤ Nabídka realizace individuálních konzultací se žáky i rodinnými příslušníky a doporučení dalšího postupu ve vzdělávací a profesní dráze žáka. Uplatnění systémového přístupu. 	

ZÁVĚR

Téma bakalářské práce bylo orientováno na problematiku volby vzdělávací a profesní dráhy žáků po střední škole, kteří především v závěru svého středoškolského studia stojí před důležitým rozhodnutím souvisejícím s jejich budoucí studijní a pracovní kariérou. Je důležité si uvědomit, že vztah mezi vzděláváním a trhem práce je poměrně komplikovaný, neustále se vyvíjí, mění se potřeby trhu práce a také očekávání mladých lidí se může v jednotlivých fázích života měnit. Výsledný směr žáků tak závisí na řadě okolností, respektive faktorů, jež mohou významně ovlivnit konečné kariérové rozhodnutí každého z nich. Cílem této práce bylo zjistit, jak vybrané faktory ovlivňují volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků SŠ. Zajímali jsme se o studijní a pracovní plány žáků, o vliv subjektů z jejich sociálního okolí a o jejich vlastní preference aspektů práce. Dalšími dílčími cíli bylo zjistit, jak žáci hodnotí poskytnuté kariérové poradenství a jak se při svém rozhodování aktivně zajímají o informace z trhu práce. Výzkumné šetření bylo realizováno pomocí dotazníkového šetření v 19 středních školách ve Zlínském kraji.

Provedený výzkum poukázal na značnou nerozhodnost žáků týkající se jejich volby dalšího studia nebo profese. Téměř třetina žáků (32 %) nebyla v 1. pololetí závěrečného ročníku rozhodnuta o tom, jaký obor chce po ukončení SŠ studovat nebo jakou profesi vykonávat. Významná část žáků nechce studovat nebo pracovat v oboru současného studia a uvažuje tak o korekci své profesní dráhy. Téměř polovina žáků (48,9 %) plánuje po absolvování střední školy pokračovat v dalším studiu, přičemž ale získat další kvalifikaci pro uplatnění v zamýšlené budoucí profesi potřebují pouze dvě třetiny z nich. Určitý podíl v tomto případě může mít studijní prospěch žáků – dvě třetiny žáků vnímají své studijní výsledky jako neomezující v možnostech dalšího studia. Mezi žáky tak lze pozorovat trend záměrného prodlužování doby jejich studia a odkládání kariérového rozhodnutí na pozdější dobu. V ohledu na preference aspektů práce z výsledků výzkumu vyplývá, že kariérové rozhodování žáků je založeno především na vnitřních pracovních hodnotách, což lze na základě teoretických východisek považovat za pozitivní zjištění. Na základě výsledků výzkumu lze konstatovat, že žáci se při svém rozhodování aktivně zajímají o informace z trhu práce. Považujeme ale za podstatné upozornit, že nejmenší vliv na volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků mají aktuální informace o uplatnitelnosti vybraných povolání na trhu práce. Volba dalšího studia nebo profese vychází především z vlastního rozhodnutí žáků, přičemž významně jsou žáci ovlivňováni i rodiči. Je tedy nezpochybnitelné, že rodinné prostředí hraje významnou roli v rozhodovacím procesu. Naopak nejmenší vliv na

rozhodování žáků mají odborní kariéroví poradci (výchovný poradce, poradce PPP, poradce ÚP). Žákům bylo odborné poradenství poskytnuto především ze strany učitelů a lidí z praxe. Třetina těchto informací je ale žáky hodnocena jako nedostačující. Za negativní zjištění považujeme, že žákům bylo ve velmi malé míře poskytnuto odborné poradenství přímo od odborníků na kariérové poradenství. Tím si částečně vysvětlujeme, že nízký vliv odborných poradců na kariérové rozhodování žáků může souviset s nízkou mírou informací od těchto subjektů během studia žáků na střední škole. Na základě uvedených zjištění můžeme konstatovat, že jsme dosáhli stanovených cílů, zjistili jsme tedy, jak vybrané faktory ovlivňují volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků SŠ.

Součástí práce jsou námi navrhovaná doporučení pro praxi, která mohou sloužit nejen pro rozhodování žáků o budoucím studiu a uplatnění na trhu práce, ale mohou být inspirací i pro školskou sféru jako zpětná vazba či jako podklad pro budoucí směřování a rozvoj odborné přípravy a vzdělávání žáků.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ANÝŽOVÁ, Petra a Jiří VEČERNÍK, ed., 2019. *Vzdělání, dovednosti a mobilita: zaměstnání a trh práce v České republice a evropských zemích*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 276 s. ISBN 9788024642949.
- [2] EHLOVÁ, Marcela, 2016. *Výchovné poradenství na středních školách v kontextu současnosti*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 248 s. Monographica. ISBN 9788073959913.
- [3] CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 254 s. Pedagogika. ISBN 9788024753263.
- [4] KNOTOVÁ, Dana, 2014. *Školní poradenství*. Praha: Grada, 258 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4502-2.
- [5] KREJČOVÁ, Lenka, 2011. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada), 226 s. ISBN 978-80-247-3474-3.
- [6] KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 215 s. ISBN 9788073673833.
- [7] LACINOVÁ, Lenka, Stanislav JEŽEK a Petr MACEK, ed., 2016. *Cesty do dospělosti: psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. Brno: Masarykova univerzita, 156 s. ISBN 9788021084001. Dostupné také z: <https://munispace.muni.cz/book?id=864>
- [8] MEZERA, Antonín, 2008. *Pro jaké povolání se hodím? Jak si vybrat střední a vyšší odbornou školu a budoucí povolání*. 2. aktualiz. vyd. Brno: Computer Press, 296 s. ISBN 978-80-251-2395-9.
- [9] MILOVÁ, Kateřina, ed., 2016. *Mladá dospělost*. BLATNÝ, Marek. Psychologie celoživotního vývoje. Praha: Karolinum, s. 117-140. ISBN 978-80-246-3462-3.
- [10] PATTON, Wendy a Mary MCMAHON, 2015. *Kariérový rozvoj a systémová teorie: propojení mezi teorií a praxí*. Praha: Centrum Euroguidance, Dům zahraniční spolupráce, 394 s. ISBN 9788088153047.
- [11] PRŮCHA, Jan, 2015. *Česká vzdělanost: multidisciplinární pohled na fenomén národní kultury*. Praha: Wolters Kluwer, 205 s. ISBN 9788074786754.
- [12] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2013. *Pedagogický slovník*. 7. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.

- [13] PÝCHOVÁ, Silvie et al., 2020. *Kariérové poradenství na každý pád*. Praha: Wolters Kluwer, 110 s. Řízení školy. ISBN 978-80-7598-604-7.
- [14] SAK, Petr a Karolína SAKOVÁ, 2004. *Mládež na křižovatce: Sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 240 s. ISBN 80-863-2033-2.
- [15] SOKOL, Jan, 2016. *Člověk jako osoba: filosofická antropologie*. Třetí, rozšířené vydání. Praha: Vyšehrad, 280 s. Moderní myšlení. ISBN 978-80-7429-682-6.
- [16] SVOBODOVÁ, Dagmar, 2015. *Profesní poradenství: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 160 s. Psyché. ISBN 9788024750927.
- [17] VÁGNEROVÁ, Marie, 2015. Poradenství pro volbu povolání. KREJČÍŘOVÁ, Dana a Marie VÁGNEROVÁ, SVOBODA, Mojmír, ed. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Vydání třetí. Praha: Portál, s. 679-693. ISBN 978-80-262-0899-0.
- [18] VENDEL, Štefan, 2008. *Kariérní poradenství*. Praha: Grada, 224 s. Psyché. ISBN 978-80-247-1731-9.
- [19] VOSMIK, Miroslav, [2018]. *Inkluze a kariérové poradenství*. Praha: Raabe, 102 s. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-357-5.

Elektronické zdroje:

- [1] Absolventi škol a mladiství, 2004. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2022-02-09]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/absolventi-skol-a-mladistvi>
- [2] Centrum kariérového poradenství, c2011-2022. *Národní pedagogický institut* [online]. [cit. 2022-02-09]. Dostupné z: <https://www.nuv.cz/p/ckp>
- [3] CHAMOUTOVÁ, Daniela et al., 2020. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce – 2019* [online]. Praha: Národní pedagogický institut, 83 s. [cit. 2022-03-16]. ISBN 978-80-7578-032-4. Dostupné z: <https://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-171&NazevSeo=Uplatneni-absolventu-skol-na-trhu-prace-2019>
- [4] DRAHOŇOVSKÁ, Petra a Ivana ELIÁŠKOVÁ, 2011. *Analýza práce a potřeb poradců v oblasti kariérového poradenství na školách* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 52 s. [cit. 2022-03-16]. Dostupné z: <https://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-65&NazevSeo=Analyza-prace-a-potreb-poradcu-v-oblasti->

- [5] Kariérový poradce pro vzdělávací a profesní dráhu, 2015. *Národní pedagogický institut* [online]. [cit. 2022-02-09]. Dostupné z: https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-1538-Karierovy_poradce_pro_vzdelavaci_a_profesni_drahu/revize-696/kvalifikacni-standard
- [6] Rámcové vzdělávací programy, ©2013–2022. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha [cit. 2022-02-06]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy>
- [7] Strukturovaný počet uchazečů, 2022. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://data.mpsv.cz/web/data/vizualizace4>
- [8] ŠŤASTNOVÁ, Pavlína a Petra DRAHOŇOVSKÁ, 2012. *Jak žáci základních a středních škol vybírají svou další vzdělávací nebo pracovní kariéru: Analýza výsledků dotazníkového šetření žáků základních a středních škol* [online]. In: . Praha: Národní ústav pro vzdělávání, s. 40 [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vystupy/jak-zaci-zakladnich-a-strednich-skol-vybiraji-svou-dalsi>
- [9] TRHLÍKOVÁ, Jana, 2015. *Přechod absolventů středních škol na trh práce - I. etapa: Srovnání situace absolventů učebních a maturitních oborů* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/prechod-absolventu-strednich-skol-na-trh-prace-i-etapa>
- [10] TRHLÍKOVÁ, Jana, 2017. *Přechod absolventů středních škol na trh práce: Vzdělávací a profesní dráha absolventů SOŠ (Analýza rozhovorů)* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání [cit. 2022-02-11]., 67 s. Dostupné také z: <https://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-148&NazevSeo=Prechod-absolventu-strednich-skol-na-trh-prace->
- [11] TRHLÍKOVÁ, Jana, 2018. *Přechod absolventů středních škol na trh práce – II. etapa: - srovnání situace absolventů učebních a maturitních oborů 3 roky od ukončení střední školy* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání [cit. 2022-02-11]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vystupy/prechod-absolventu-strednich-skol-na-trh-prace-ii-etapa>

- [12] Nařízení vlády č. 211/2010 Sb.: *Nařízení vlády o soustavě oborů vzdělání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání*. [online] 2022 [cit. 2022-02-09]. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2010-211>
- [13] VOJTĚCH, Jiří a Hana NOVOTNÁ, 2021. *Vývoj vzdělanostní a oborové struktury žáků a studentů ve středním a vyšším odborném vzdělávání v ČR a v krajích ČR a postavení mladých lidí na trhu práce ve srovnání se stavem v Evropské unii 2020/21* [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky, 51 s. [cit. 2022-03-16]. Dostupné z: [https://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-177&NazevSeo=Vyvoj-vzdelanostni-a-oborove-struktury-zaku-a-](https://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-177&NazevSeo=Vyvoj-vzdelanostni-a-oborove-struktury-zaku-a-177&NazevSeo=Vyvoj-vzdelanostni-a-oborove-struktury-zaku-a-177&NazevSeo=Vyvoj-vzdelanostni-a-oborove-struktury-zaku-a-177)
- [14] VOJTĚCH, Jiří, Hana NOVOTNÁ a Kristýna ZAHRADNÍČKOVÁ, 2021. *Nezaměstnanost absolventů škol se středním a vyšším odborným vzděláním – 2021* [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky, 52 s. [cit. 2022-03-16]. Dostupné z: [https://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-178&NazevSeo=Nezamestnanost-absolventu-skol-se-strednim-a-](https://www.infoabsolvent.cz/Temata/PublikaceAbsolventi?Stranka=9-0-178&NazevSeo=Nezamestnanost-absolventu-skol-se-strednim-a-178&NazevSeo=Nezamestnanost-absolventu-skol-se-strednim-a-178&NazevSeo=Nezamestnanost-absolventu-skol-se-strednim-a-178)
- [15] *Vyhláška č. 72/2005 Sb.: o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*. [online] 2022 [cit. 2022-02-16]. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>
- [16] *Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy ve Zlínském kraji za školní rok 2020/2021* [online], 2022. Zlín, 63 s. [cit. 2022-03-04]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/vyrocnizprava-o-stavu-a-rozvoji-vzdelavaci-soustavy-ve-zlinskem-kraji-za-skolni-rok-2020-2021/>
- [17] *Zákon č. 435/2004 Sb.: o zaměstnanosti*, ve znění pozdějších předpisů. *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s.r.o. 2010-2022 [cit. 2022-02-16]. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>
- [18] *Zákon 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném vzdělávání*, ve znění pozdějších předpisů. *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s.r.o. 2010-2022 [cit. 2022-02-16] Dostupné z: 561/2004 Sb. Školský zákon (zakonyprolidi.cz)
- [19] *Zákon č. 563/2004 Sb. Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů*, ve znění pozdějších předpisů. *Zákony pro lidi* [online] © AION CS, s.r.o. 2010-2022 [cit. 2022-02-16] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
IPS	Informační poradenské středisko
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NPI	Národní pedagogický institut
PPP	Poradce pedagogicko-psychologické poradny
RST	Rámec systémové teorie
RVP	Rámcový vzdělávací program
SPC	Speciálně pedagogické centrum
SŠ	Střední škola
ŠPP	Školní poradenské pracoviště
ŠVP	Školní vzdělávací program
USA	Spojené státy americké
ÚP	Úřad práce

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 Rozdělení výzkumného souboru podle skupiny oborů vzdělání	39
Graf 2 Studijní a pracovní plány po ukončení střední školy	41
Graf 3 Vliv sociálního okolí na rozhodování žáků	43
Graf 4 Vliv osobních preferencí na rozhodování žáků SŠ dle genderu	46
Graf 5 Poskytnuté odborné poradenství k volbě dalšího studia nebo profese	47
Graf 6 Vliv kariérových znalostí na rozhodování žáků	49
Graf 7 Vliv kariérových znalostí na rozhodování žáků ve srovnání dle kategorií vzdělání	51

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Schéma přechodového procesu	14
Obrázek 2 Vývoj počtu nezaměstnaných absolventů škol a mladistvých	16
Obrázek 3 Faktory ovlivňující volbu vzdělávací a profesní dráhy	23

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Výzkumný soubor – zastoupení podle kategorie vzdělávání a genderu.....	38
Tabulka 2 Vnímání studijního prospěchu a potřeba dalšího studia všech respondentů	42
Tabulka 3 Finanční situace rodiny a ochota migrace za studiem a prací	44
Tabulka 4 Vliv osobních preferencí na rozhodování žáků SŠ.....	45
Tabulka 5 Potřebnost dalšího vzdělání a rozhodnost o budoucí profesi.....	48
Tabulka 6 Návrh pravidelné spolupráce středních škol a IPS ÚP	59

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník.

Příloha P II: Výzkumný soubor – přehled SŠ.

Příloha P III: Výzkumný soubor – Kategorie odvětví.

Příloha P IV: Studijní a pracovní plány po SŠ.

Příloha P V: Vliv subjektů na volbu vzdělávací a profesní dráhy žáků SŠ.

Příloha P VI: Kariérové poradenství na SŠ.

Příloha P VII: Informace související s možným budoucím pracovním uplatněním.

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK.

Dobrý den.

Jmenuji se Soňa Koutňáková a jsem studentkou oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Vy, jako studenti posledních ročníků, stojíte před důležitým rozhodnutím, kam se posunout po střední škole. Tímto vás prosím o vyplnění předloženého dotazníku. Cílem dotazníkového šetření je získat informace o tom, jaké faktory a do jaké míry ovlivňují vaši volbu vzdělávací a profesní dráhy. Jedná se o **anonymní výzkumné šetření**. Neexistují žádné správné nebo špatné odpovědi. Odpovídejte prosím na všechny otázky upřímně a pokud možno nejpřesněji.

1. Pohlaví

- Žena
- Muž

2. Uveďte název oboru, který studujete:

---

3. Uveďte ročník, který studujete:

- 4. ročník
  - 3. ročník
  - oktáva
  - sexta
  - jiný, uveďte:
-

4. Vyberte kategorii vašeho současného vzdělání

- H Střední odborné vzdělání s výučním listem
- M Úplné střední odborné vzdělání s maturitou (bez vyučení)
- L/0 Úplné střední odborné vzdělání s odborným výcvikem (s výučním listem a maturitou)
- K Úplné střední všeobecné vzdělání (maturita na gymnáziu)

5. Omezují vás vaše studijní výsledky v možnostech dalšího studia?

- Rozhodně ano
- Spíše ano
- Spíše ne
- Rozhodně ne

6. Jaké jsou vaše plány po ukončení střední školy?

- Pokračovat ve studiu – v oboru, který nyní studuji
  - Pokračovat ve studiu – ale v jiném oboru
  - Začít pracovat – v oboru, který nyní studuji
  - Začít pracovat – ale v jiném oboru
  - Odjet do zahraničí a studovat
  - Odjet do zahraničí a pracovat
  - Ještě jsem se nerozhodl/a
  - Jiné, prosím uveďte:
-

7. U každé osoby vyznačte, zda má vliv na vaši volbu další vzdělávací a profesní dráhy.

	Rozhodně Ano	Spíše Ano	Spíše Ne	Rozhodně Ne
Matka	☐	☐	☐	☐
Otec	☐	☐	☐	☐
Jiní příbuzní	☐	☐	☐	☐
Vrstevníci (kamarádi, spolužáci)	☐	☐	☐	☐
Třídní učitel	☐	☐	☐	☐
Jiný učitel	☐	☐	☐	☐
Poradce školy (výchovný, psycholog)	☐	☐	☐	☐
Poradce úřadu práce	☐	☐	☐	☐
Poradce pedagogicko-psycholog. poradny	☐	☐	☐	☐
Lidé z praxe (exkurze, veletrh firem)	☐	☐	☐	☐
Já sám/sama	☐	☐	☐	☐
Jiná osoba	☐	☐	☐	☐

8. Víte již nyní, jaký obor chcete po ukončení SŠ studovat nebo jakou profesi chcete vykonávat?

- Rozhodně ano   Spíše ano   Spíše ne   Rozhodně ne

9. Napište 1 povolání, o kterém uvažujete, že chcete po ukončení SŠ nebo v budoucnu vykonávat:

---

10. Potřebujete mít vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání pro výkon profese, kterou chcete vykonávat?

- Ano
 Ne
 Nevím

11. U každé osoby vyznačte, zda vám během studia na SŠ poskytla odborné informace k volbě dalšího studia nebo profese a jestli informace byly dostačující.

	ANO, a informace byly dostačující	ANO, ale informace nebyly dostačující	NE
Třídní učitel	☐	☐	☐
Jiný učitel	☐	☐	☐
Poradce školy (výchovný, psycholog)	☐	☐	☐
Poradce úřadu práce	☐	☐	☐
Poradce pedagogicko-psycholog. poradny	☐	☐	☐
Lidé z praxe (exkurze, veletrh firem)	☐	☐	☐

U následujících tvrzení zaznačte na škále 1-5, na kolik se ztotožňujete s daným tvrzením.
1=minimální souhlas, 5=maximální souhlas

Při volbě své vzdělávací a profesní dráhy:

---

12. Musím brát ohled na finanční situaci své rodiny.

1   2   3   4   5

13. Jsem ochoten/ochotna daleko dojíždět nebo se přestěhovat za studiem nebo prací.

1   2   3   4   5

14. Potřebuji znát své schopnosti, dovednosti a osobnostní vlastnosti.

1   2   3   4   5

15. Potřebuji znát svá zdravotní omezení a brát na ně ohled.

1   2   3   4   5

16. Zjišťuji informace o pracovních činnostech (náplň práce) u povolání, která mě zajímají.

1   2   3   4   5

17. Zajímám se o pracovní podmínky, ve kterých budu vykonávat vybraná povolání.

1   2   3   4   5

18. Považuji za důležité znát, jaké pracovní prostředky (nástroje, zařízení) se používají v povoláních, která mě zajímají.

1   2   3   4   5

19. Vyhledávám aktuální informace o uplatnitelnosti vybraných povolání na trhu práce.

1   2   3   4   5

20. Je pro mě důležité znát požadavky zaměstnavatelů u povolání, která mě zajímají.

1   2   3   4   5

21. Srovnávám informace, které o sobě mám, s charakteristikami povolání, která mě zajímají.

1   2   3   4   5

Při volbě vzdělávací a profesní dráhy zvažuji, zda mé budoucí povolání:

1=minimální souhlas, 5=maximální souhlas

22. Bude odpovídat mým zájmům

1   2   3   4   5

23. Bude odpovídat mým schopnostem a dovednostem

1   2   3   4   5

24. Bude prestižní (významně hodnoceno společností)

1   2   3   4   5

25. Bude nenáročné, bez stresu

1   2   3   4   5

26. Bude mým dlouhodobým zaměstnáním

1   2   3   4   5

27. Bude dobře finančně ohodnoceno

1   2   3   4   5

28. Bude pro mě mít význam

1   2   3   4   5

29. Umožní mi zachovat si nezávislost

1   2   3   4   5

30. Umožní mi kariérní růst

1   2   3   4   5

Děkuji za vyplnění dotazníku a přeji vám mnoho studijních a pracovních úspěchů.

PŘÍLOHA P II: VÝZKUMNÝ SOUBOR – PŘEHLED SŠ

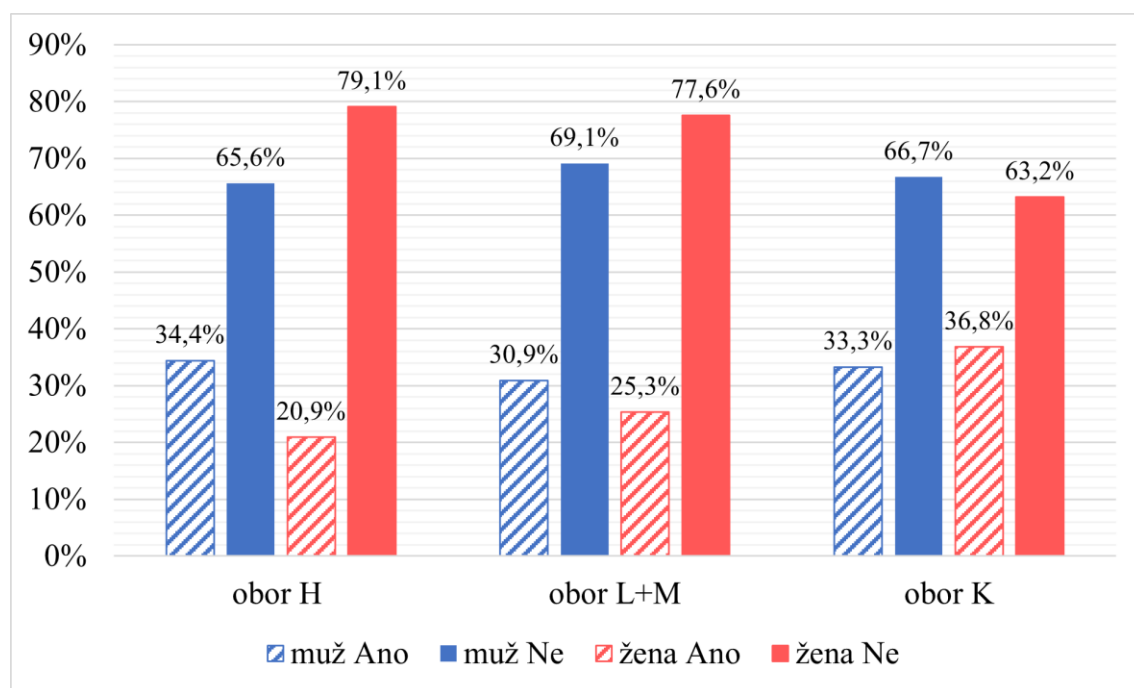
	Okres Kroměříž	Počet respondentů
1.	Gymnázium	53
2.	Obchodní akademie	44
3.	Střední škola – Centrum odborné přípravy technické	107
4.	Střední škola hotelová a služeb	113
5.	Střední zdravotnická škola	45
6.	Tauferova střední odborná škola veterinární	69
7.	Vyšší odborná škola pedagog. a sociální a Střední pedagogická škola	43
	Okres Uherské Hradiště	
8.	Církevní střední škola pedagogická a sociální Bojkovice	21
9.	Střední odborné učiliště Uherský Brod	16
10.	Střední průmyslová škola a Obchodní akademie Uherský Brod	114
11.	Střední škola letecká s.r.o.	32
12.	Střední škola služeb s.r.o.	45
	Okres Vsetín	
13.	Střední průmyslová škola stavební Valašské Meziříčí	93
14.	Střední škola zemědělská a přírodovědná Rožnov pod Radhoštěm	44
15.	Střední uměleckoprůmyslová škola sklářská Valašské Meziříčí	36
	Okres Zlín	
16.	Střední průmyslová škola polytechnická – COP Zlín	130
17.	Střední škola filmová, multimediální a počítač. technologií, s.r.o.	45
18.	Střední škola pedagogická a sociální Zlín, s.r.o.	32
19.	Střední odborná škola ochrany osoba majetku Zlín, s.r.o.	23
	Celkem:	1 105

PŘÍLOHA P III: VÝZKUMNÝ SOUBOR – KATEGORIE ODVĚTVÍ.

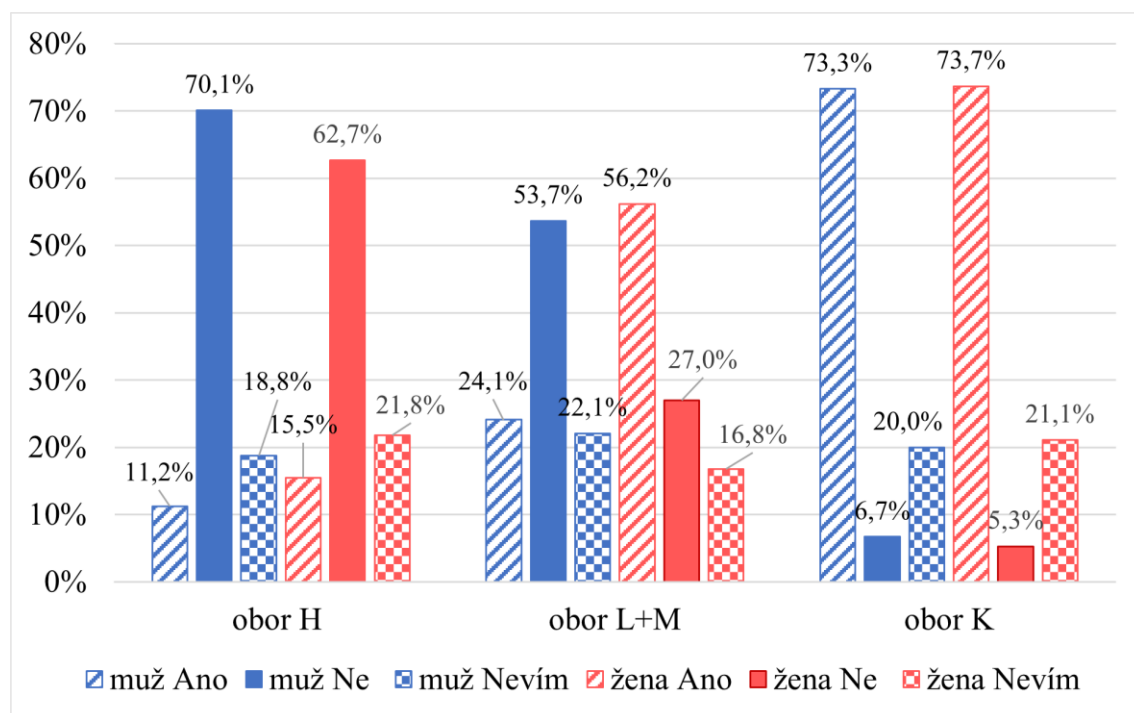
Skupina oborů vzdělání	Kategorie vzdělání	Obor vzdělání
16 Ekologie a ochrana životního prostředí	M a LO	Ekologie a životní prostředí
18 Informatické obory	M a LO	Informační technologie IT Vývoj počítačových her a multimediálních aplikací
23 Strojírenství a strojírenská výroba	H	Nástrojař
		Mechanik letadel
		Mechanik opravář motorových vozidel
		Obráběč kovů
	M a LO	Strojní mechanik
		Mechanik seřizovač
		Programování CNC strojů
26 Elektrotechnika, telekomunikační a výpočetní technika	H	Autoelektrikář Elektrikář
	M a LO	Mechanik elektrotechnik
28 Technická chemie a chemie silikátů	H	Sklář - výrobce a zušlechťovatel skla
29 Potravinářství a potravinářská chemie	H	Cukrář
		Pekař
		Řezník - uzenář
33 Zpracování dřeva a výroba hudebních nástrojů	H	Truhlář
34 Polygrafie, zpracování papíru, filmu a fotografie	H	Knihář Tiskař na polygrafických strojích
	M a LO	Reprodukční grafik pro média
36 Stavebnictví, geodézie a kartografie	H	Instalatér
		Tesař
		Zedník, Instalátér, Tesař
	M a LO	Pozemní stavitelství a design interiéru (stavebnictví)
Pozemní stavitelství a architektura (stavebnictví) Technická zařízení budov		
39 Speciální a interdisciplinární obory	H	Malíř a lakýrník
	M a LO	Autotronik
41 Zemědělství a lesnictví	H	Jezdec a chovatel koní
		Opravář zemědělských strojů Zemědělec - farmář
	M a LO	Agropodnikání Chovatelství
43 Veterinářství a veterinární prevence	M a LO	Veterinářství
53 Zdravotnictví	M a LO	Zdravotnický asistent
63 Ekonomika a administrativa	M a LO	Ekonomika a podnikání
		Obchodní akademie OA
65 Gastronomie, hotelnictví a turismus	H	Kuchař - číšník
	M a LO	Hotelnictví
66 Obchod	H	Aranžér
		Prodavač
68 Právo, právní a veřejnosprávní činnost	M a LO	Bezpečnostně právní služby
		Veřejnosprávní činnost
69 Osobní a provozní služby	H	Kadeřník
	M a LO	Kosmetické služby
75 Pedagogika, učitelství a sociální péče	M a LO	Předškolní a mimoškolní pedagogika
		Sociální činnost
82 Umění a užité umění	M a LO	Mediální tvorba
		Multimédia a digitální design
		Průmyslový design
		Užitá malba
Gymnaziální obory	K	Gymnázium

PŘÍLOHA P IV: STUDIJNÍ A PRACOVNÍ PLÁNY PO SŠ.

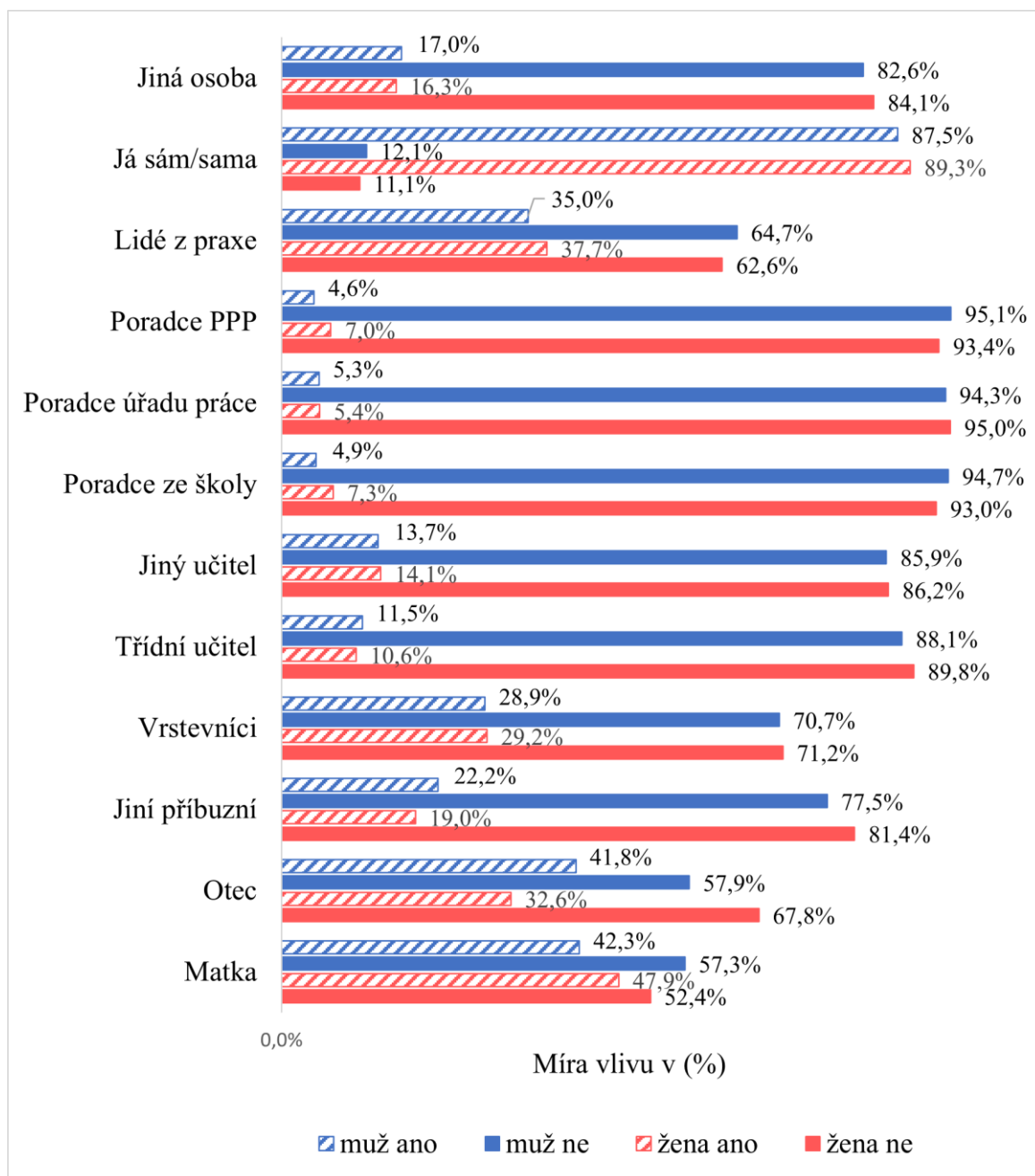
5. Omezují vás vaše studijní výsledky v možnostech dalšího studia?

10. Potřebujete mít vyšší odborné nebo vysokoškolské vzdělání pro výkon profese, kterou chcete vykonávat?

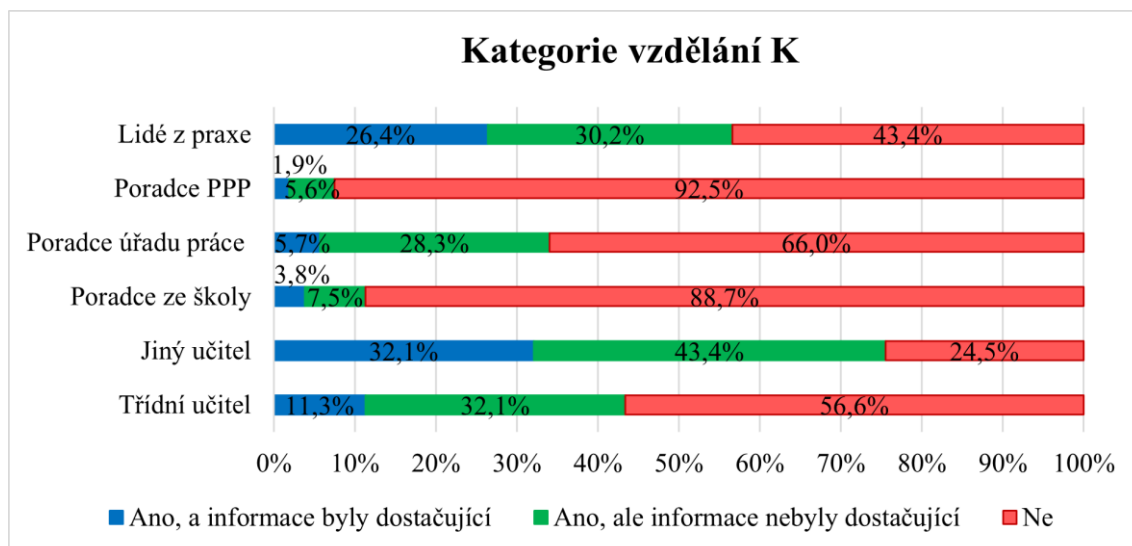
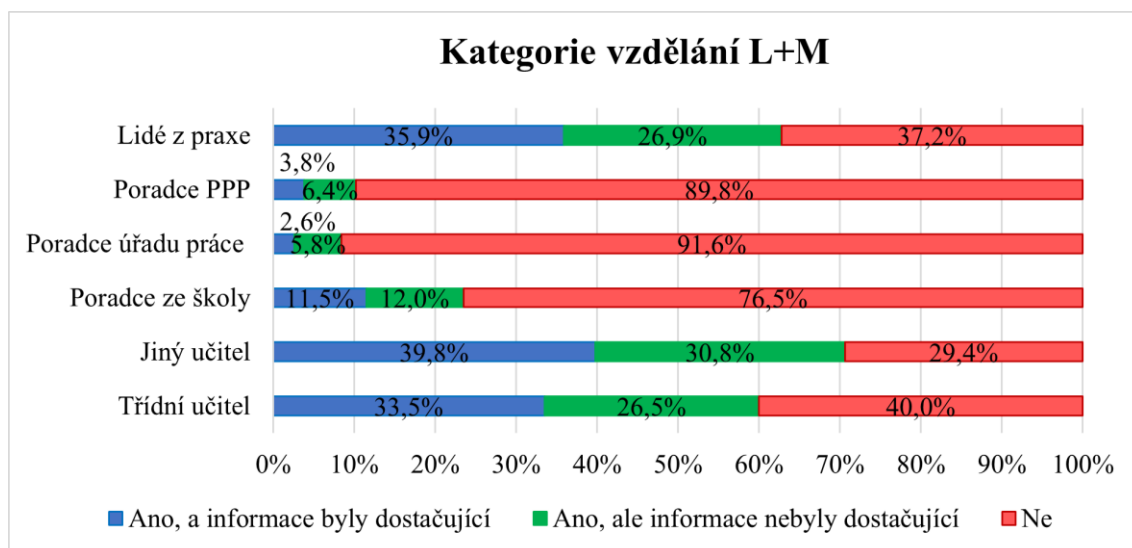
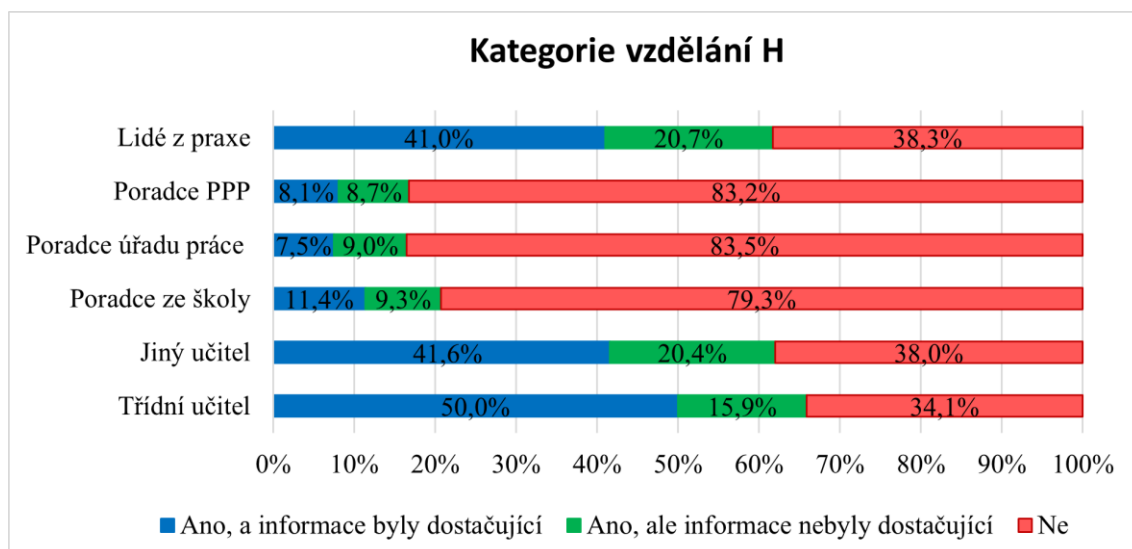

PŘÍLOHA P V: VLIV SUBJEKTŮ NA VOLBU VZDĚLÁVACÍ A PROFESNÍ DRÁHU ŽÁKŮ SŠ.

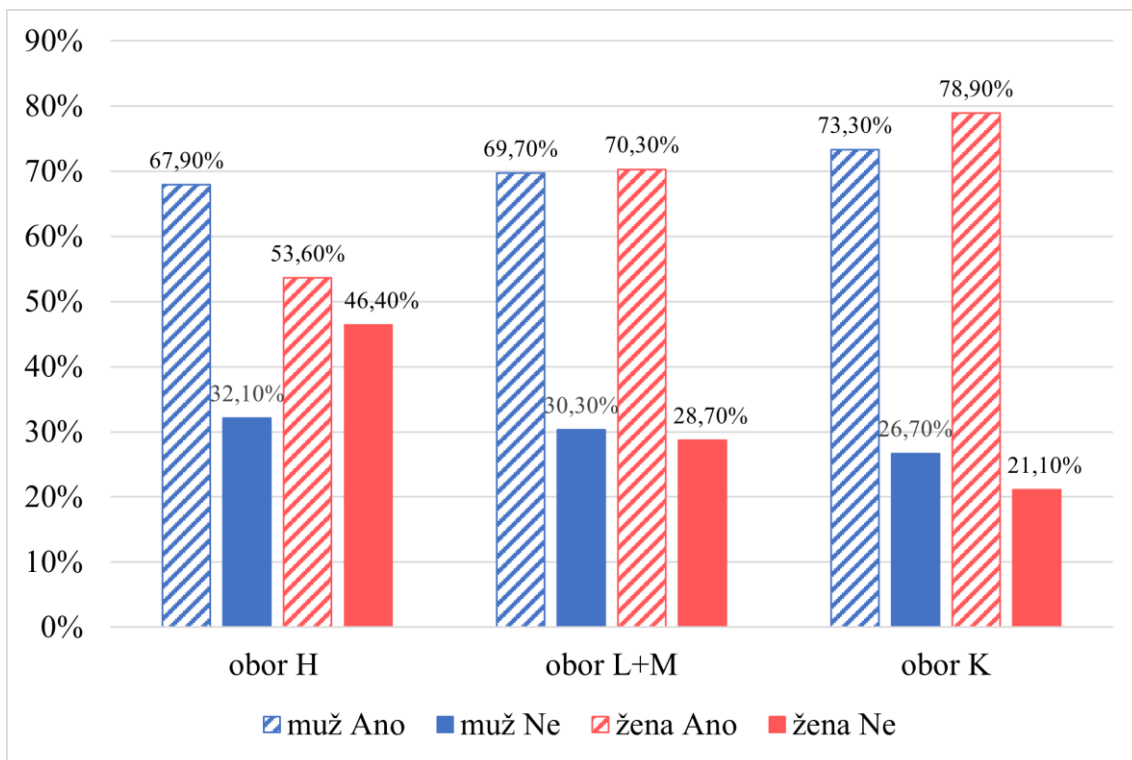
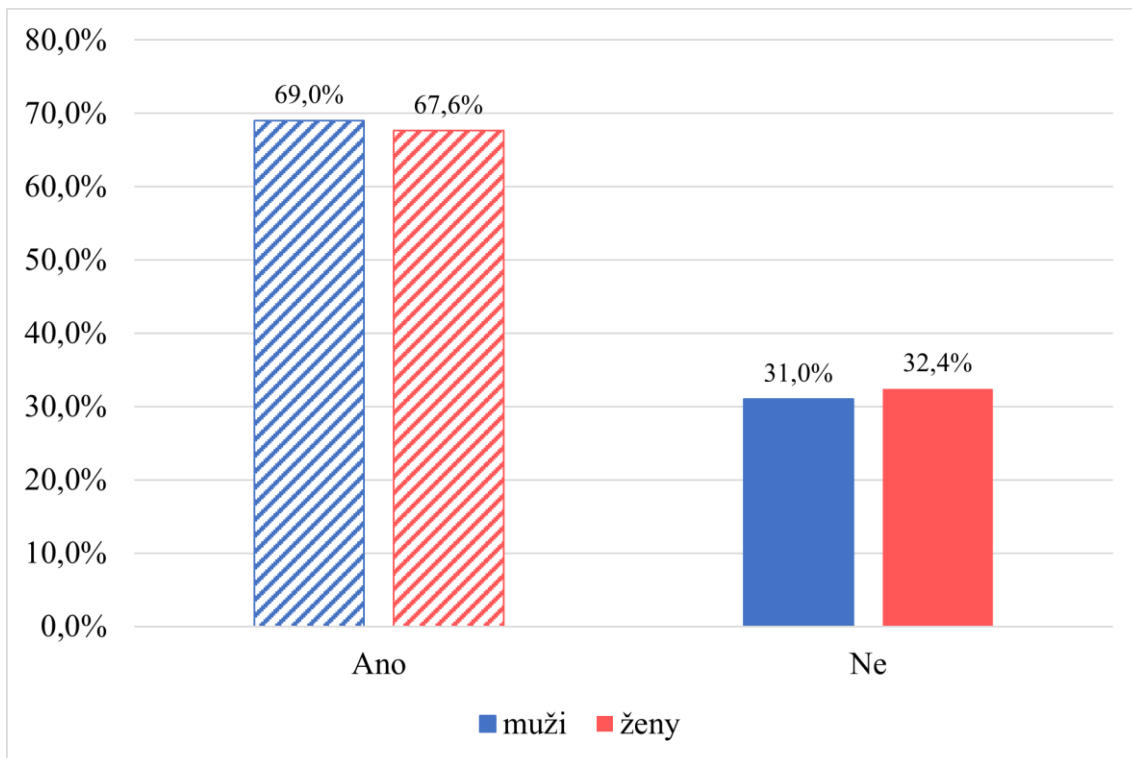

PŘÍLOHA P VI: KARIÉROVÉ PORADENSTVÍ NA SŠ.

11. Poskytnutí odborných informací k volbě dalšího studia nebo profese.

8. Víte již nyní, jaký obor chcete po ukončení SŠ studovat nebo jakou profesi chcete vykonávat?

**PŘÍLOHA P VII: INFORMACE SOUVISEJÍCÍ S MOŽNÝM
BUDOUCÍM PRACOVNÍM UPLATNĚNÍM.**

	Aritmetický průměr M	Směrodatná odchylka SD	Kategorie
14. Schopnosti, dovednosti, vlastnosti	4,13	0,98	Celkem
	4,04	1,02	Muži
	4,21	0,94	Ženy
	3,91	1,10	Kategorie vzdělání H
	4,22	0,92	Kategorie vzdělání L + M
	4,26	0,76	Kategorie K
15. Zdravotní stav	3,56	1,34	Celkem
	3,46	1,35	Muži
	3,66	1,33	Ženy
	3,55	1,38	Kategorie vzdělání H
	3,57	1,33	Kategorie vzdělání L + M
	3,45	1,35	Kategorie K
16. Pracovní činnosti	3,97	1,02	Celkem
	3,99	1,08	Muži
	4,20	0,94	Ženy
	3,55	1,09	Kategorie vzdělání H
	4,17	0,96	Kategorie vzdělání L + M
	4,00	1,15	Kategorie K
17. Pracovní podmínky	3,98	1,10	Celkem
	3,95	1,12	Muži
	4,03	1,09	Ženy
	3,95	1,12	Kategorie vzdělání H
	4,01	1,09	Kategorie vzdělání L + M
	3,70	1,14	Kategorie K
18. Pracovní prostředky	4,07	1,01	Celkem
	4,04	1,04	Muži
	4,09	0,98	Ženy
	3,97	1,09	Kategorie vzdělání H
	4,12	0,98	Kategorie vzdělání L + M
	3,98	0,90	Kategorie K
19. Uplatnitelnost	3,12	1,27	Celkem
	3,01	1,25	Muži
	3,23	1,28	Ženy
	3,04	1,29	Kategorie vzdělání H
	3,13	1,26	Kategorie vzdělání L + M
	3,42	1,32	Kategorie K
20. Požadavky zaměstnavatelů	3,96	1,07	Celkem
	3,84	1,11	Muži
	4,08	1,01	Ženy
	3,93	1,08	Kategorie vzdělání H
	3,97	1,08	Kategorie vzdělání L + M
	4,04	0,75	Kategorie K
21. Srovnání informací	3,66	1,14	Celkem
	3,49	1,15	Muži
	3,71	1,11	Ženy
	3,44	1,20	Kategorie vzdělání H
	3,66	1,10	Kategorie vzdělání L + M
	3,74	1,10	Kategorie K